

Post scriptum la Hagada 5734

Hagada șel Pesah, cronică ieșirii din robie... Cu aceeași fervoare și cu același ritual al părinților și bunicilor noștri, am citit-o și în acest an, în primele două seri, la Seder. Ca și ei am retrăit evenimentele miraculoase din care este alcătuită epopeea libertății. Paginile străvechi s-au deschis larg în fața noastră și aplecându-ne asupra lor cu înțelegerea și sensibilitatea de oameni ai acestor vremuri, am avut sentimentul a desluși din textul străvechi sensuri și semnificații noi... Căci, așa cum Hagada însăși ne îndeamnă, „Behol dor vedor... În fiecare generație dator este fiecare a se socoti pe sine însuși drept unul care a ieșit din robie”. De ar fi numai acest indemn și încă ar fi suficienți spre a păstra mereu via actualitatea Hagadei.

Dar aceasta nu este totul. Lectura ei reprezintă, e adevărat, momentul culminant, dar nici de cum singurul al săptămânii de Pesah. Spre a prăznuți așa cum se cuvine această mare sărbătoare, sint necesare atâtea și atâtea! De aceea, dintotdeauna ea reprezintă un moment de referință în viața fiecărei familii, ca și în marea familie a obștii.

Iată atâtea motive majore care ne determină ca înainte de a repune la loc Hagada în biblioteca noastră, de unde o vom scoate iar exact peste un an, să-i adăugăm un post-scriptum, o sumară însemnare asupra felului cum a fost sărbătorit Pesah 5734 de către obștea noastră...

PESAH NU SE IMPROVIZEAZĂ...

Să începem așa cum începe și Hagada: *Ma nisțana...* Prin ce s-a caracterizat acest Pesah? În primul rând, printr-un fapt de ordin calendaristic: anul acesta, prima seară de Pesah a căzut simbăta, deci Șabat Hagadol a fost totodată și Erev Pesah. Coincidența e destul de rară — ultima dată s-a întâmplat în anul 1954, iar pînă în anul 2000 nu se va repeta decît de trei ori (în anii 1977, 1981 și 1994). Această concordanță pune de fiecare dată o serie de probleme rituale, ce se cer bine cunoscute de către fiecare credincios. A fost, de aceea, cît se poate de binevenită și apreciată ca atare de către comunități și enoriași, inițiativa Șef-rabinatului de a elabora recomandări concrete și amănunțite de felul cum să se procedeze în acest an. Ele au fost publicate în numărul precedent al revistei noastre, fiind un ghid practic la îndemîna tuturor.

Dar cu mult înainte de aceasta au fost pregătirile. Căci, precum bine se știe, Pesah nu se improvizează, el trebuie pregătit din timp și cu multă grijă. Cine nu-și aminteste de grijile și problemele ce le pune, cu multe săptămîni înainte, fiecărei sărbătorii fiecărui cămin, fiecărei comunități? Acum, aceste probleme se rezolvă parcă de la sine, și aceasta datorită efortului organizatoric, planificat și eficient, al Federației Comunităților Evreiești. Este de la sine înțeles că asigurarea cadrului și celor necesare pentru Pesah

— și asta la scara întregii obști evreiești din țară — necesită multă muncă și temeinic spirit de organizare. De aceea, cu un simțămînt de adîncă satisfacție consemnăm aici că și în acest an Federația și comunitățile au trecut cu deplin succes examenul.

La termenele și în cantitățile stabilite, azima, făina de azimă, vinul ritual s-au aflat în depozitele comunităților. De la secretariatul general al F.C.E. ni s-au comunicat că au fost distribuite peste 170 000 kg, azimă și că nu a existat nici măcar un singur caz în care alimentele rituale să nu fi ajuns la timp la destinație. Aceasta înseamnă că nu există localitate, oricît de mică sau de îndepărtată, unde domiciliază fie și o singură familie sau un singur credincios, în care să nu se fi găsit azima și celelalte alimente de Pesah.

În capitală au funcționat șase centre de distribuție. Peste tot am constatat cu satisfacție buna organizare, modul rapid și preventiv în care au fost serviți enoriașii. Peste tot am auzit doar cuvinte de mulțumire și apreciere.

ÎN FIECARE CĂMIN, ÎN FIECARE SUFLET!

„Bucuria sărbătorii să pătrundă în fiecare cămin evreiesc, în fiecare suflet!” acest indemn al Eminenței Sale d. Șef rabin a devenit laimotivul pregătirilor. La secția de asistență a Federației animația a fost mai mare ca oricînd. În birourile de pe strada Dimitrie Racoviță s-a lucrat zilnic ore peste program, pentru a asigura expedierea ajutoarelor de Pesah celor peste 10 000 asistați. Alți 2.100

V. R.

(Continuare în pag. VI-a)

Mărturia unei generații

La începutul anului 1945 a apărut, sub semnătura eminentului eseist Ion Biberi, o culegere de interviuri intitulată „Lumea de mîine” la care participau personalități marcante ale vieții publice românești. Fascismul nu fusese încă răpus definitiv pe cîmpul de luptă iar lichidarea lui, în conștiințe, rămînea sarcina complicată a viitorului. Dar cei chestionați de Ion Biberi se înfățișau plini de speranțe pentru că, în pofida șocului produs de crimele naziste, credința în virtuțile omului le rămăsese intactă. A fost dintotdeauna privilegiul marilor spirite de a nu ceda arbitrarului și de a vedea în viitor eternitatea valorilor morale.

Ceea ce reținem, mai ales, din discuțiile purtate în urmă cu aproape trei decenii de către acest strălucit conclave de intelectuali printre care se aflau George Enescu, Tudor Arghezi, Al. Rosetti,

Mihai Ralea, Lucrețiu Pătrășcanu, Felix Aderca, Alice Voinescu, Petru Comarnescu și alții, este referirea pregnantă și aproape generală la răspunderea individuală față de inviolabilitatea demnității umane. Intelectualii de o traică formă umanitară ca cei chestionați de autorul cărții, nu puteau să-și spună părerea despre viitor independent de această fundamentală opțiune.

Marele muzician George Enescu nu și-a ascuns amarăciunea pe care i-au pricînit-o acei semeni ce s-au pus, cu un morbid entuziasm, în slujba răului. Ofensa adusă de transformarea forței într-un principiu de conduită a fost ca un semn de degenerare, ca o posibilă întoarcere către barbaria primitivă. Speranța în onestitatea cugetului a rămas pentru poetul viorii, în acele vremi de restriște, (Continuare în pag. II-a)

Nume evreiești

Fiecare nume ebraic are o istorie, o semnificație a sa. Căci în concepția noastră numele indică încă o calitate sau particularitate a celui ce-l poartă. În epoca biblică s-a întâmplat adesea ca anumite persoane să-și schimbe numele la o cîntură hotărîtoare a vieții lor. Iată cîteva exemple.

Abraham. Numele inițial al primului patriarh a fost Abram. Cînd a plecat din Ur din Caldeea pentru a se stabili pe pămîntul Canaanului, numele lui a fost schimbat în Abraham (tată al înălțimilor). Din respect pentru primul patriarh, timp de secole, nici un copil evreu nu a primit numele său.

Ana vine de la Hana, în ebraică „farmec”. Este unul dintre cele mai vechi nume feminine. Hana a fost mama judecătorului Samuel, care a trăit acum circa trei mii de ani.

Beniamin: în ebraică „fiu al mîinii drepte”. Rachel, pe patul de moarte, a dat ultimului ei născut numele de „Ben Oni” (fiul mîhnirii). Iacob, însă, fericit de a avea încă un fiu, la o vîrstă înaintată, i-a schimbat numele în Beniamin (Mîna dreaptă) ceea ce simbolizează forța și fericirea.

Daniel: în limba ebraică, a judeca înseamnă „dan”. Acest nume l-a purtat unul din cei doisprezece fii ai lui Iacob. Prin adăugarea sufixului s-a format Daniel, literal „Dumnezeu e judecătorul”. Dintre

toți care au purtat acest nume, cel mai celebru a fost profetul Daniel, care a ieșit nevințat din groapa leilor.

Ionatan: în ebraică Ionatan înseamnă dar de la Dumnezeu. Numele Nataniel are același sens. Aceste nume au fost traduse în grecește prin Theodor. Primul Ionatan cunoscut este fiul regelui Saul pe care l-a legat o mare prietenie de David.

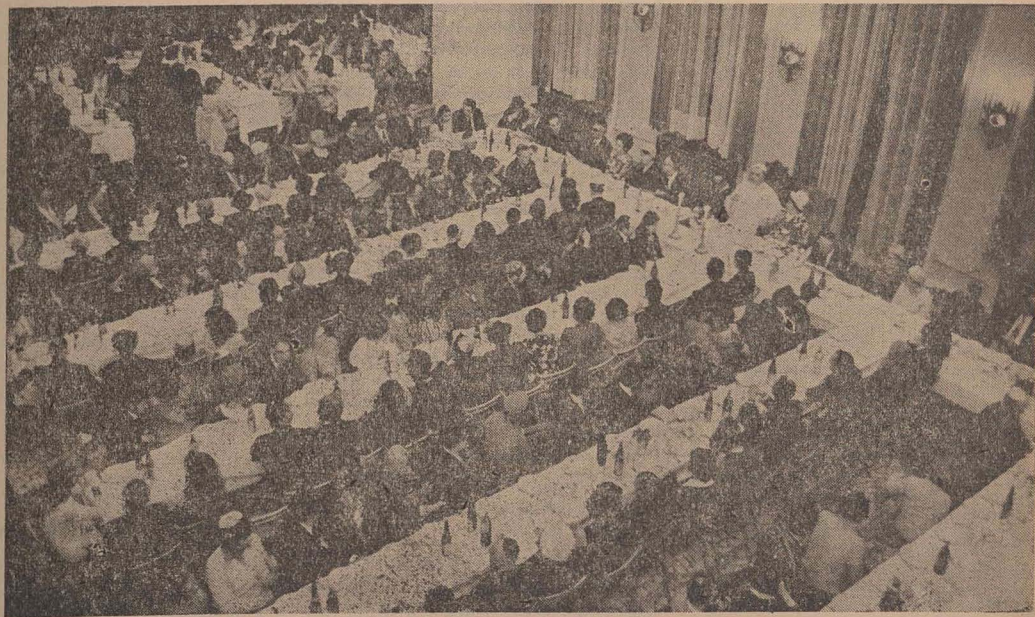
Rahel înseamnă în ebraică „miel”. Iacob a trebuit să slujească 14 ani lui Lavan pentru ca s-o obțină pe Rahel de soție.

Sara, soția lui Abraham și mama lui Isaac s-a numit inițial Sarai. Numele i-a fost schimbat apoi în Sara, adică „prînzesa”.

Miriam, numele purtat de sora lui Moșe. După traversarea Mării Roșii, Miriam intonează cîntece de triumf și de slavă celui de sus. Apoi, însoțită de toate femeile evreice, dansează cu tamburine, Mariana, o formă mai recentă a numelui Miriam, a fost una din cele zece soții ale lui Herodes, regele-tiran al Iudeei.

Noemi: în ebraică nămi, înseamnă plăcută, prietenoasă. E numele soacrei lui Ruth. Începînd din secolul al XVII-lea a avut mare circulație printre evreii pioși care fineau să dea copiilor lor nume biblice.

Simon, în ebraică Șimon. Numele vine de la verbul ebraic „sema” (ascultă). Șimon, fiul lui Iacob a dat numele său unuia din cele 12 triburi.

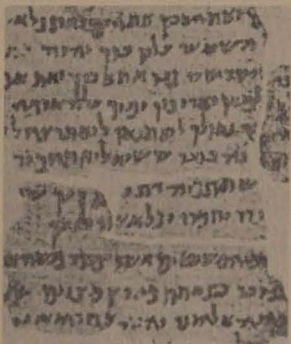

Aspecte de la Sederul central din București, din sala restaurantului ritual al F.C.E.

Un manuscris străvechi

La începutul secolului, un cercetător englez a cumpărat de la un neguțator din Cairo un papirus vechi. Cercetătorul se numea Nash și de atunci papirusul poartă numele său. El a devenit celebru pentru că pînă la descoperirea manuscriselor de la Marea Moartă, deci timp de jumătate de secol, papirusul Nash a fost cel mai vechi manuscris al Bibliei.

Acest papirus este un manuscris al celor Zece Porunci. Dar, ceea ce e mai remarcabil, pe papirusul Nash cele Zece Porunci sînt urmate de Șema, textul de bază al liturgiei eвреiești.

Manuscrisul confirmă astfel un text din Mișna Tamid (5,1) potrivit căruia, în perioada templului, preoții citeau zilnic Decalogul împreună cu Șema. Cu scurgerea timpului, acest obicei a fost desființat, rugăciunea Șema a fost bineînțeles menținută și citită de două ori pe zi, așa cum cere Tora, dar citirea celor Zece Porunci a dispărut din ritual.

Această omisiune nu este întâmplătoare. Rabinii au suprimat în mod deliberat citirea zilnică a Decalogului încă în epoca mișnaică, de teamă că credincioșii ar putea neglija restul prescripțiilor Torei. În mod consecvent, ei au continuat și în Evul mediu să se opună includerii Decalogului în ritualul de fiecare zi.

TES în tuneu

Începînd din ziua de 15 aprilie a.c. și pînă la 9 mai inclusiv, Teatrul Evreiesc de Stat întreprinde un turneu prin țară cu spectacolul „Lozul cel mare” de Șalom Alechem, în regia lui Iacob Rotbaum. Vor fi vizitate orașele: Brașov (15 aprilie), Cluj (16), Oradea (17), Satu Mare (18), Baia Mare (19), Tirgu Mures (20), Arad (22), Timișoara (23), Deva (24), Sibiu (25), Ploiești (26), Piatra Neamț (27), Bacău (28), Roman (29), Fălcișeni (30), Botoșani (1 mai), Suceava (2), Rădăuți (4), Dorohoi (5), Iași (6), Bîrlad (7), Galați (8) și Brăila (9 mai).

Recital Steinberg

În ciclul manifestărilor culturale artistice ale TES-ului, a avut loc o reușită seară consacrată fabulistului Eliezer Steinberg. Isaac Casvan, dintre actorii populari ai ansamblului, a oferit numerosului public un autentic recital de poezie. În prima parte a festivalului, actorul a apărut în postura de conferențiar, prezentînd o cozerie, cu ample exemplificări, despre creația fabulistului. Recitalul, susținut cu talent, a cuprins zece din cele mai reprezentative creații ale lui Eliezer Steinberg.

Salutăm această inițiativă a TES-ului, pe care o dorim continuată.

Mărturia unei generații

(Urmare din pag. 1-a)

unica lumină. A fi credincios propriilor convingeri, a nu săvîrși lucruri potrivnice normelor morale de înțelegere între oameni i se păreau lui Enescu obligații elementare umane. „Repudiez ostentația — declară el. Sînt tolerant față de credința altora. Accept toate obiceiurile, toate ceremonialurile și toate cultele. Cîndva, de mult, călătoream în Moldova cu trenul, în clasa II. Am găsit în compartiment un evreu care-și făcea rugăciunea. Am rămas tăcut, la locul meu. Spre surprinderea mea, la terminarea rugăciunii, el mi-a mulțumit de a nu-l fi intrerupt. Aftudinea mi se părea nu numai frecvă dar avea tleul unui comandament moral... Și mi-a povestit că într-una din călătoriile sale luase un căruțaș să-l ducă într-un sat vecin. Observînd însă că în dreptul unei troițe omul nu s-a închinat, evreul a înțeles că cel care îl conducea era un om rău și i-a cerut să se întoarcă din drum, renunțînd la călătorie. A fost o deducție exactă căci după cîteva zile s-a aflat că omul cu căruța săvîrșise o nelegiuire... Întrebat despre configurarea viitorului, Enescu a răspuns: „Nu sînt profet. Cred totuși că printr-o lege a naturii din pustirea morală de astăzi se va naște o nouă credință în demnitatea omului... Cred în creație, dar cred și în om. Și această credință îmi dă puterea să nădăjduesc...”

Speranțele oamenilor de bine se întemeiau pe o educație riguroasă, pe o concepție acumulată prin cultură și umanitate. Iată, de pildă, amintirile depănate de Lucrețiu Pătrășcanu, în care motivele esențiale ale formării spirituale a tînrului intelectual sînt evocate cu elocvență exactitate: „Trebuie să subliniez că am datorat mult tatălui meu și atmosferei familiale: lipsa oricărei atmosfere patriotarde și șovine, a oricărei influențe antisemite (...). A fi „patriot”, în sensul rău al cuvîntului, sau a fi antisemit, toate acestea erau repudiate în casa noastră, atât în conversațiile zilnice, cît și în observațiile trecătoare. Se crease astfel un stil de viață în care m-am format. Această libertate și acest respect pentru ființa copilului ca și lipsa datelor false și a prejudecăților sociale, cred că au pregătît dezvoltarea caracterului meu contribuind la formarea a ceea ce am devenit mai tîrziu: un luptător”. Depinderile antișovine legitimează un om. Și cu atît mai mult în împrejurările tragice ale unui climat alimentat de șovinism. Pentru Lucrețiu Pătrășcanu respingerea oricăror forme de huliganism făcea parte dintr-un cod de comportament, orga-

nice integrat personalității sale: „...A trebuit să devin luptător și încă foarte de timpuriu... Eram în clasa VII, la începutul anului. Am asistat odată în clasă la un spectacol dureros: colegi ai mei, creștini, au început să lovească pe acei evrei cu care împărtășiseră totuși în bine-facerile cărții. Spectacolul m-a depășit. Am reacționat violent. Nu puteam accepta această ticăloșie care ne degrada pe toți și care ne împărțea clasa în două categorii: în tirani și în victime. Am luat deci atitudine. Ca totdeauna, mai tîrziu, în viață. Nu puteam rămîne pasiv”.

N-au putut rămîne pasivi nici Mihail Ralea, nici Al. Rosetti, nici Tudor Arghezi sau Mihail Sadoveanu și alți intelectuali de frunte.

În răspunsul său, Felix Aderca arăta că a trecut, ca și alții, printr-o dureroasă dezamăgire atunci cînd oameni, în a căror constiință crezuse timp de o viață, au întors brusc spatele prietenilor ascultînd îndemnul corifeilor dușmăniei. Întîia întîmplare care-l lumină asupra destiului său, fu prin 1906 cînd un fost bun prieten, pe care îl iubea împreună citiseră pe Strindberg și Ibsen, pictaseră zidurile căsuței din marginea orașului, cîntaseră la două violi în corurile școlare) l-a tăiat glacial sîncera efuliune a reverderi: „Crezi „domnule” serios, că noi mai putem fi prieteni?”. Se găsea, fostul amic, sub influența imediată a folior imunde patronate de „duhul profetic” al unui politician ce făcea din diversione calul de bătaie pentru propria carieră publică. La astfel de cameleoni se referă și George Călinescu.

Din feliere, nu schimbările peste noapte sub presiunea insinuantă sau fătășă a programelor divers colorate dar la fel de negre prin spectrul crimei ce îl ridicau deasupra lumii a caracterizat istoria culturală a acelor ani. Spiritelor luminoase au fost numeroase și înfînit mai puternice. Ultimul din cei 22 de intelectuali cărora li s-a adresat autorul volumului, criticul de mare cultură și subtilitate Petru Comanescu începe astfel confesiunea despre ieri, azi și lumea de mîine: „Înainte a intra în școala primară știam (...) că umanitatea este realitatea supremă: omnia, balazonul iar familia și patria căile pe care ne săvîrșim ca oameni în omenire...”

Trei decenii pot însemna o veșnicie sau o clipă. Oricum, însă, colocolul alcătuit de Ion Biberi la cumpăna cea mai grea a acestui secol are încă aceeași nobilă actualitate.

C. ISAC

Orașul cabaliștilor

Într-o scrisoare purtînd data anului 1002, adresată de papa Silvestru episcopului Odo din orașul Gerona, situat în nordul Spaniei, se vorbește despre taxele plătite de evreii din oraș. Deci, la acea dată exista acolo o comunitate. Cartierul evreiesc se afla în interiorul orașului vechi, în apropierea fortificațiilor, pe malul drept al riului Onyar. El includea Calle Iudaica, Calle de San Lorenzo, Calle de la Forsa, unde se afla centrul comunitar și sinagoga. Cimitirul evreiesc se afla pe un deal apropiat, denumit „Monte Iudaico”.

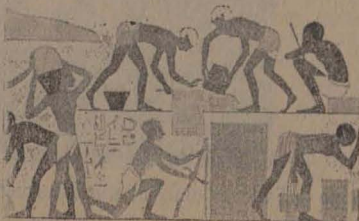
Mult timp evreii au trăit în Gerona netulburăți. Ei puteau poseda bunuri funciare; consiliile care au avut loc la Gerona în anii 1068 și 1078 au hotărît ca evreii să plătească o taxă de 10 la sută pe terenurile lor, Juan I Cuceritorul, care le-a arătat bunăvoință, a numit un comitet, în frunte cu Bonastruc de Porta „conducătorul evreilor”. El era numit Bayle și împreună cu ajutoarele sale se bucura de anumite privilegii. Comunitatea, condusă de nimanim, era o corporație independentă, Aljama, avînd tribunale proprii, anume Berure Tebiot pentru probleme civile și Berure Abiot pentru cazuri penale.

În anul 1263, după disputele religioase care au avut loc între Nahmanides și călugărul dominican Pablo Christiani, care a agitat spiritele, au avut loc primele tulburări împotriva evreilor. Regele a tri-

mis armate să apere pe evrei de furia multimii. În anii 1276 și 1278 atacurile s-au repetat. Regele Pedro al III-lea a adus cu această ocazie o aspră musturte episcopului Pedro de Castelnou. În anul 1285, același rege a condamnat la spînzurătoare pe cei ce au jefuit cartierul evreiesc și au distrus sinagoga.

Comunitatea evreiască constituia o sursă de venituri pentru coroană. Cu toate acestea represiviunile s-au abătut și asupra acestei comunități, pînă la expulzarea totală a evreilor din Spania, din 1492.

Gerona e cunoscută pentru erudiții talmudici care s-au născut sau au trăit acolo. Ea este și locul unde s-au dezvoltat ideile Cabalei. Mulți erudiți evrei proveniți din Gerona au fost denumiți Gerondi. Astfel sînt Zehariah Gerondi, Nissim ben Reuben Gerondi, Abraham Hazan Gerondi, Isaac ben Iehuda Gerondi; tot în Gerona au mai trăit Enoch ben Șaltiel Saporta și cabaliștii Azriel, Ezra și Iacob ben Șeșet.

SĂPTAMINA ROMÂNEASCĂ DIN FRANȚA

În localitatea Romilly-sur-Seine s-a desfășurat o Săptămînă românească, organizată de Asociația de prietenie Franța-România. Cu acest prilej au fost inaugurate expozițiile „Vestigii daco-romane pe teritoriul României”, „Arta populară românească” și „România azi”. De asemenea, sînt prezentate conferințe privind realizările contemporane, istoria, arta cultura poporului român, filme artistice și documentare, au loc spectacole ale ansamblului folcloric „Maramureșul”.

SALONUL NAȚIONAL AL CĂRȚII

Salonul național al cărții, ajuns la a patra ediție, s-a înscris printre marile manifestări culturale ale anului. Găzduit în spașiosul hol al noului Teatr Național, salonul a reunit peste 2500 de volume din cele mai diverse genuri de literatură, ilustrînd activitatea celor 25 de case de editură din București și din țară.

În programul manifestării au fost incluse dezbateri cu publicul, întîlniri între scriitori, graficieni și cititori, lansări de cărți.

BIENALA DE LA PARIS

Capitala Franței va găzdui o nouă ediție a unei manifestări expoziționale ce se bucură de fiecare dată de interesul cercurilor de specialitate din numeroase țări. Este vorba de Bienala de mașini-unelte de la Paris, stabilită între 18 și 26 aprilie.

România participă pentru a treia oară consecutiv la această manifestare specializată cu o expoziție de mașini-unelte și rulmenți. Vor fi prezentate o serie de tipuri noi de freze de dantură, strunguri automate, mașini de alezat și frezat, de rectificat universale, mașini de găurit etc.

MOBILA DE ORADEA

Combinatul de prelucrare a lemnului din Oradea s-a impus în anii din urmă nu numai pe piața internă, ci și pe cea externă, prin livrarea unor produse diverse, de înaltă calitate. Pentru acest an, combinatul orădean are contracte încheiate cu firme din 22 de țări.

250 DE ANI DE ACTIVITATE

Bocșa, Ocna de Fier și Dognecea, străvechi așezări din sudul Banatului, au sărbătorit recent 250 de ani de mînerit. Cu acest prilej, un număr de muncitori, tehnicieni și ingineri ai acestor exploatari au fost distinși cu ordine și medalii.

UN NOU COMBINAT PETRO-CHIMIC

La Teleajen au început lucrările de construcție a unui nou combinat petrochimic care în final va avea o capacitate de producție de trei ori mai mare decît actuala rafinărie. Se vor construi 12 instalații tehnologice, dintre care două pentru prima dată în țară.

NEAPOLE: primele tipărituri ebraice

Neapole, oraș așezat la poalele Vezuviului, a cărui incomparabilă frumusețe este exprimată laconic prin proverbul „Vedi Napoli poi muori” (Să vezi Neapole și apoi să mori) are o callitate în plus pentru cultura evreiască. El poate fi numit pe drept cuvânt „leagănul incunabulelor ebraice”. Încă în anul 1485 a fost înființată aici o tipografie ebraică, care în primul deceniu al existenței sale a tipărit peste douăzeci de cărți, cifră impresionantă pentru vremurile acelea.

Primul tipograf evreu a fost Joseph ben Jacob Gunzenhausen, venit din Germania, urmat de Iosua Solomon Soncino. Al treilea a fost Isaac ben Iehuda ibn Katorzu, venit din Calatayud (Spania). Primul volum, Cartea psalmilor, cu un comentariu al lui David Kimhi, a văzut lumina tiparului în anul 1487. A urmat apoi cartea Proverbelor, cu un comentariu de Immanuel de Roma, prima ediție a comentariilor lui Abraham ibn Ezra la Pentateuh, apoi restul scrierilor sfinte în 1488; un Pentateuh cu comentariul de Rași, în 1491. Comentariile lui Nahmani de la Pentateuh au fost scoase de tipograf Katorzu în 1490, iar cele ale lui Bahia ben Așer în 1492. Tot în anul 1492 a fost tipărită întreaga Mișna, cu comentariile lui Maimonide și lucrarea de legislație religioasă *Agur* a lui Jacob Landau, prima scriere ebraică însoțită de *haskamot* (aprobare). Lucrarea lui Bahia ben Ioseph ibn Pacuda *Hovot ha-Levavot* (Datorile inimii) a apărut în 1489.

Un deosebit interes a stârnit în lumea evreiască cartea lui Perez Trevot *Makre Dardekei*, un glosar ebraic din secolul al XIV-lea cu traducere în limbile italiană, arabă, franceză, provençală, germană. Tot atunci a apărut *Petah Devarai*, o gramatică ebraică, *Hacanon ha-Gadol*, canonul medical al lui Avicenna, în cinci volume, tradus în limba ebraică; ediția a patra a Divinei Comedii, editată de un tipograf anonim evreu ș.a.

Această intensă activitate culturală nu a apărut spontan, pe loc gol. În frumosul oraș de la poalele Vezuviului exista o veche comunitate evreiască ale cărei începuturi datează din primul secol al erei actuale. Cînd Belisarius, generalul lui Iustinian, a asediat cetatea dinspre mare, evreii au participat la apărarea ei. Corespondența papei Grigore cel Mare (590—604) menționează existența evreilor în Neapole. Documente, provenind din secolele XI și XII vorbesc despre existența unei sinagogi și a unei școli evreiești iar în secolele al XII-lea și al XIII-lea sînt înregistrați ca proprietari imobiliari. Benjamin de Tudela, care a vizitat orașul în anul 1159, a găsit acolo 500 de evrei. În jurul anului 1250, la curtea împăratului Sfîntului imperiu roman trăia eruditul Iacob ben Abba Mari Anatoli, iar Carol I de Anjou număra printre oamenii săi de încredere pe învățații evrei Faraj ben Salim din Girgenti, Moses din Palermo, medicul Ieoș din Neapole. În pofida acestui fapt, în urma unor acuzații false aduse de un abume Manuforte din Trani, în anul 1270 el a dispus confiscarea tuturor cărților religioase evreiești. Urmașul său, Carol al II-lea, în timpul căruia au avut loc turburări antisemite și a fost confiscată o sinagogă, a silit pe evrei să se convertească (1290). Mai tîrziu, în anul 1330, Robert de Anjou a invitat pe evreii din insulele Baleare să se instaleze la Neapole, unde au dus o existență netulburată. El a atras la curtea sa erudiți evrei, printre care Iehuda Romano, Kalonymos ben Kalonymos, Samuel Cretese ș.a.

Regii casei de Aragon, care au domnit începînd din 1442, s-au arătat de asemenea toleranți față de evrei. În vremea lor, știința, comerțul, industria și artă tiparului s-au dezvoltat, atrăgînd coreligionari din alte părți ale Europei. Ferdinand I a primit cu bunăvoință pe evreii izgo-

niți din Spania, Sicilia și Sardinia. Printre aceștia se afla și Don Isaac Abrabanel, care a devenit curînd consilierul regelui. Invadarea regatului Neapole de către regele Charles al VIII-lea al Franței și apoi de către Spania a însemnat pentru evreii de aici începutul unei perioade de profunde suferințe. Ei au fost expulzați înții temporar, între 1510—1511 și apoi definitiv în anul 1540. Comunitatea, condusă de Samuel Abrabanel și de rabinul David ibn Haya, a încetat să mai existe.

Abia în 1738, sub Bourboni, li s-a permis evreilor, în vederea îmbunătățirii situației economice, să revină la Neapole, dar trei ani mai tîrziu, această hotărîre a fost anulată.

La începutul secolului al XIX-lea mai multe familii evreiești s-au stabilit din nou la Neapole. În 1861, cînd Neapole s-a unit cu regatul Italiei, evreii au căpătat drepturi egale cu ale celorlalți cetățeni. Prin sosirea unor refugiați din Salonic, comunitatea a crescut, ajungînd în 1931 la 998 de membri. În perioada celui de-al doilea război mondial, o parte din membrii comunității din Neapole au fost deportați în lagăre de exterminare, iar alții au pierit în împrejurări tragice. La sfîrșitul războiului, comunitatea număra 534 de membri.

Mannheim: trecutul unei comunități

Printre cei 10 000 de evrei din landul Baden transportați de nașiți în octombrie 1940 în lagărul de concentrare Gurs, din sudul Franței, se aflau și 2 000 de evrei din orașul Mannheim.

Obștea pe care o decimau nașiții luase ființă în orașul de la confluența Rinului cu Neckarul pe la mijlocul secolului al XVII-lea, scurt timp după întemeierea orașului, în 1606. În anul 1650 erau semnalate la Mannheim 5 familii evreiești, sosite din localitatea Pfeddersheim, de lângă Worms. În 1663 în oraș se aflau 15 familii, dintre care 2 venite din Portugalia. În 1660, statutul legal al evreilor fusese reglementat printr-o cartă, ei fiind scutiți de plata obișnuitei taxe de protecție, puțin exercita orice meserie, chiar și aceea de medic (cu aprobarea universității din Heidelberg). Cînd, în 1691, electorul Johann Wilhelm a dat o nouă cartă, populația evreiască, la fel ca și restul populației din oraș, părăsise Mannheim, devastat în urma războiului cu Franța și se refugiase în diferite localități din Palatinat. Ulterior, comunitatea s-a restabilit, o nouă cartă prevăzînd obligativitatea ca fiecare evreu nou sosit să aducă cu sine o anumită sumă de bani și să-și construiască o casă. În 1771, obș-

tea număra 264 familii. Hotărîrea ca evreii să se stabilească într-un anumit cartier al orașului, luată cu cîțiva ani mai înainte, a fost abolită. Deși formal puteau practica orice meșteșug, în realitate singura ocupație accesibilă lor era comerțul, pe care navigația fluvială îl facilita.

În anul 1708, Lemble Moyses Klaus, membru marcant al comunității, a construit o sinagogă și o fundație. O primă sinagogă, o baie rituală și un cimitir existau de cîteva decenii. Primul medic evreu din Mannheim a fost Hayum Iacob, care l-a îngrijit și pe electorul Karl Ludwig; fiul, nepotul și urmașii săi au practicat de asemenea medicina la Mannheim.

Primii șefi-rabini din Mannheim au fost Naphtali Herz, David Tebele Hess, Hirschel Lewin, Michael Scheuer. Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea, evreii au beneficiat de prevederile Edictului toleranței al lui Iosif al II-lea; în 1808 au devenit *Staatsbürger* (cetățeni ai statului), iar în 1809 li s-a acordat prin constituție libertatea religioasă. În secolul următor populația evreiască a crescut, atîngînd în 1925 circa 7 000 de membri.

Societățile filantropice existente erau sprijinite activ de membrii comunității, dar viața religioasă înregistra o stagnare și chiar o tendință de a părăsi credința ancestrală. Noile curente apărute la începutul secolului al XX-lea au produs însă un reviriment. Predarea limbii ebraice a fost introdusă în școli, ca o parte obligatorie a învățămîntului religios. În 1928 a apărut un ziar al comunității.

După instaurarea regimului nazist obștea evreiască din Mannheim a avut aceeași soartă ca și restul populației evreiești din Germania. În noaptea de 9 spre 10 noiembrie 1938, sinagogă principală a orașului a fost incendiată iar la 22 octombrie 1940 2 000 de evrei din Mannheim au fost deportați la Gurs; cei rămași au fost duși, un an mai tîrziu, direct la Auschwitz. După holocaust s-au întors la Mannheim 68 de evrei. A luat ființă o nouă comunitate iar în 1957 a fost inaugurată o nouă sinagogă. În 1970, comunitatea număra 386 de persoane.

Un trib din Africa vorbește ebraica veche

Oamenii tribului bambara din Mali vorbesc ebraica veche. Descoperirea aparține inginerului Iosef Idelberg din Israel, care a lucrat timp de mai mulți ani în acest stat african. De curînd, el a publicat o carte intitulată „Bambara”, în care înfățișează concluziile cercetărilor sale filologice.

După părerea autorului, cele 12 triburi care sub conducerea lui Moșe s-au eliberat din robia faraoanică au răstăcut — în cei 40 de ani — peregrinînd peste o zonă geogra-

fică largă, ce cuprindea și deșertul Sahara, din Mali și Ciad. Pe parcurs, unii evrei s-ar fi desprins de coloana condusă de Moșe, stabilindu-se pe aceste locuri. Cu timpul, descendenții acestora s-au contopit cu populația autohtonă, ceea ce ar explica utilizarea ebraicii vechi de către oamenii tribului bambara.

Firește că ipoteza de mai sus mai trebuie analizată și studiată temeinic de istorici, etnografi și filologi, pînă să devină un adevăr științific acceptat ca atare.

CINEMA AUSCHWITZ

Bibliografia consacrată epocii naziste se îmbogățește zilnic cu texte noi aducînd fie mărturii și documente inedite cu privire la anii în discuție, fie cu puncte de vedere originale referitoare la cauzele și urmările evenimentelor. Și așa cum e firesc în domeniul istoric, fiecare cercetător se străduiește să deschidă drumuri noi în materie și să propună contemporanilor o viziune personală asupra problemei.

O asemenea viziune — foarte personală — ne este oferită de dl. Thies Christophersen în cartea „Minciuna Auschwitz-ului” tipărită prin strădania organizației neonaziste „Inițiativa cetățenilor germani” din R.F.G. 1)

Gazetar de profesie, cu specialitatea agricultură, T. Christophersen a avut prilejul să cunoască îndeaproape lagărul pomenit, în perioada ianuarie—decembrie 1944, cînd, după spusele sale, lucrase acolo ca specialist în fabricarea cauciucului; bizuindu-se pe observațiile sale el contestă teza potrivit căreia la Auschwitz au fost exterminați sute de mii de evrei, afirmînd că, dimpotrivă „n-a văzut nici cel mai mic semn referitor la gazările în masă”.

1) Citat după revista „Patterns of Prejudice”, Londra, nr. 5, 1974, pag. 20—21.

În al doilea rînd, după opinia sa, detașamentele de muncă de la Birkenau etc. nu corespundeau în realitate cu imaginea pe care ne-am format-o pe temeiul mărturiilor existente ci, dimpotrivă, erau niște „cete voioase”. Din păcate, autorul nu furnizează amănunte suplimentare și, din această pricină, nu putem ști cum se desfășura activitatea sindicală-profesională a bărbaților și femeilor din cete, cum erau planificate concediile de odihnă sau cum se distribuiau primele de producție. În al treilea rînd, îmbrăcămîntea internaților, departe de a se înfățișa precum în fotografiile cunoscută pînă-n momentul de față, era, dimpotrivă, atît de fină încît vizitatorul a fost pur și simplu „izbit de eleganța vestimentelor purtate de deținuți”. În al patrulea rînd, internații aveau la dispoziție, pentru folosirea timpului liber, o reșea bogată de „spectacole cinematografice, teatre, servicii religioase etc.”. Și la acest capitol, iarăși trebuie să deplîngem zgîrcenia informațiilor și să așteptăm (poate la ediția a 2-a revizuită și adăugită) detalii despre structura mișcării cultural-artistice: ce fel de teatre funcționau? Care au fost piesele de succes ale lagărului? Era și operă? Dar operetă sau revistă? etc. În al cincilea rînd, vorbind despre starea de spirit a persoanelor din lagăr, istoricul precizează că, spre deosebire

de cele știute de noi, aceștia nu numai că nu așteptau victoria aliaților și, prin urmare, eliberarea ci, dimpotrivă, „foarte mulți dintre prizonieri se rugau pentru victoria germanilor”.

Pare logic. Cu asemenea condiții de viață... Și, cu atît mai mult cu cît, așa cum subliniază, în prefața volumului, dl. Manfred Roeder, directorul editurii, „Hitler n-a intenționat niciodată să-i lichideze pe evrei”!

Studiul lui Christophersen aruncă, fără îndoială, o lumină nouă asupra realităților din lagăre. În ce măsură tezele cercetătorului german sînt valabile nu stă în intenția noastră să discutăm aici. Dar dacă interpretarea lui T.C. se va dovedi a corespunde realității, atunci e limpede că, toate opiniile noastre pe marginea faptelor din lagărele de concentrare vor trebui revizuite substanțial. Pe deoparte vom asista, poate, la rejudecarea procesului de la Nürnberg și la reabilitarea post-mortem a lui Eichman. Pe de altă parte, fiind seamă de prejudiciile suferite în anii prigoanei antihitleriste (cînd, după cum se știe, unii responsabili de lagăre și-au pierdut slujbele, alții au fost nevoiți să-și întrerupă studiile, iar alții au făcut chiar pușcărie), S.S.-iștii în cauză vor trebui să primească despăgubirile de rigoare. În mărci germane.

CARNET

După Pesah

Sărbătoarea azimelor a trecut. Halel, imnul de slavă pe care l-am intonat în acele zile e acum un ecou ce ne vine de departe iar fastul și ceremonia Sederului o amintire plăcută. Spălate și rinduite cu grijă de minile harnice ale gospodinei, paharele, farfuriile, întreaga veselă de Pesah, se află din nou la loc sigur, departe de orice atingere cu cea de peste an. Da, sărbătoarea azimelor a trecut și odată cu astrul zilei ce se înalță tot mai sus pe cer ne-am luat itinerarul vieții de toate zilele...

Pînă la următorul popas festiv, pînă la Șavuot, cînd vom celebra actul divin al primirii Tablelor Legii, sînt 49 de zile. Șapte săptămîni, șapte Șabat-uri, pe care înțelepții noștri le-au consacrat studierii tratatului talmudic. Avot. În acest fel, acest răstimp a primit o înfuzie de spiritualitate și elevație, făcînd cum nu se poate mai bine legătura dintre evenimentul scoaterii sclavilor din robie de cel al scoaterii robiei din suflete. Căci fără Lege libertatea nici nu este deplină nici nu poate dăinui...

Cît de familiară și de intimă ne este atmosfera acestor Șabat-uri!... Lumina intensă a acestor zile, cerul albastru, fără pată, grădinile și livezile în floare... În nici o altă perioadă a anului viața nu e mai triumfătoare, mai armonioasă, mai rațională ca acum. Această bucurie a vieții a invadat și sinagoga din țirgul copilăriei, în care rugăciunile străvechi au căpătat paroc o nouă prospețime. Adierea dulce a zefirului pătrunde prin ferestrele larg deschise, vocea cantorului răsună și mai dăinos...

După serviciul divin, după masa însoțită de zemiroth, cîntările de Șabat, după somnul reconfortant ce și-l îngăduie doar în această zi, credinciosul își îndreaptă pașii din nou spre Casa Domnului, care e deopotrivă lăcaș de rugăciune și de învățătură. Cu evlavie, dar și cu neistorită sete de cunoaștere îi trece pragul bătrîn, așa cum înaintea sa au făcut-o părinții și bunicii săi. Discret, ca să nu tulbure firul gîndurilor celor sosiți înaintea sa, inchide ușa și se apropie de masa lungă, cît toată încăperea, pe care se află foliantele mari, legate în piele cafenie, ale Talmudului. Banca tare, de lemn, scriștie cînd se așază, dar nimeni dintre cei de față nu pare a percepe acest zgomot atît de familiar. Oamenii vin mereu, iar la răstimpuri scurte scriștitul băncii vestește că s-au alăturat celor ce studiază.

Afară astrul zilei își urmează traiecul, cerul e mereu fără pată, aerul e dulce și transparent ca mierea, dar aici, în clarobscurul sinagogii, timpul pare a fi căpătat un alt ritm, un înțeles în plus, pe lîngă cel știut. Al învățăturii, al înțelepciunii. Căci în aceste Șabat-uri dintre Pesah și Șavuot se studiază tratatul talmudic Avot, una din cărțile noastre de înțelepciune. Într-o formă lapidară, de aforism, e cuprinsă aici esența iudaismului, a credinței și eticii noastre. În forma ei cea mai concisă ea a fost exprimată de Șimon Hatzadic, marele-preot care a trăit în jurul anului 250 înaintea erei noastre: „Pe trei lucruri se sprijină lumea — pe învățătură, pe muncă și pe binefacere”. Afirmația unității dintre învățătură și faptă, dintre Lege și muncă străbate ca un fir roșu întreg textul, plin de frumusețe și înțelepciune, al acestui tratat. Ca și al tuturor scrierilor noastre, de altfel. Spre a trăi drept și cinstit, spre a merge, cu alte cuvinte, pe căile Domnului, credinciosul trebuie să cunoască Legea, iar pentru aceasta s-o studieze. Mereu. În toate zilele. Toată viața. Aceasta este îndatorirea sa primordială, sau, cum atît de bine a spus-o Johanan ben Zakai, cel care într-un ceas teribil a găsit în sine tăria de a prefera o școală pînă și templului sfînt: „Dacă ai învățat multă carte sfîntă să nu te fâlești cu aceasta, căci pentru asta ai fost plămădit”.

Încă odată primordialitatea învățăturii este afirmată în aceste foliante. În acest sens se rostesc toți tanaimii, talmudiștii și erudiții citați în tratatul Avot. Pe alte chestiuni părerile pot fi — și deseori chiar sînt — împărțite, ceea ce dă loc la dezbateri scilicet din care iese biruitoare flacăra adevărului. Pe această chestiune, însă, domnește unanimitatea cea mai deplină. În această privință concordă chiar și părerile lui Hillel și Șamai, cei doi mari maestri ale căror idei sînt de regulă diferite. Mai mult chiar: fiecare maestru pare a se depăși pe sine însuși în rîvna de a face apologia învățăturii, astfel că Șamai, cel de obicei dur, rigid, devine acum blînd, în timp ce blindul Hillel apare deosebit de sever în a osîndi suficiența pseudoînvățaților ce consideră că ajunge să ei cunosc Legea. „Hotărăște-ți un timp pentru învățătură; fîgăduiește puțin și fă mult; și primește pe fiecare om cu față senină”. Acest îndemn cald, uman, plin de blîndețe paternă, ni-l dă Șamai. Pe cînd bunul, blindul Hillel e surprinzător de drastic: „Cel ce nu-și sporește cunoștințele, și le împușinează iar cel ce nu învață pe alții nu e vrednic să trăiască”.

...Sub impulsul unor asemenea îndemnuri transmise din generație în generație de la cei mai de seamă talmudiști și erudiți, cei reușiți în jurul mesei lungi din sinagoga învălțuită în mantia înserării se încumetă să se avînte tot mai departe pe apele adînci ale învățăturii. Fiecare aforism este comentat, dezvoltat, explicat de către rabini și învățați de seamă a căror viață s-a identificat cu studiul textelor sacre. Efortul de a pătrunde esența înțelepciunii se citește pe chipurile oamenilor, pe care o vorbă de spirit le deserește pentru o clipă. Apoi acești meseriași iscușiți, acești trudiitori care șase zile își agonisesc prin muncă pricepută cele necesare traiului, se avîntă iar pe oceanul nesfîrșit al Talmudului. Al înțelepciunii. Din care vor reveni mai bogăți sub raport spiritual, mai deschiși către oameni și faptele vieții, mai apși să înfrunte vicisitudinile traiului zilnic.

...Inserarea a cuprins țirgul și a invadat de-a binelea încăperea atunci cînd cei din jurul mesei se hotărăsc să închidă foliantele grele. O fac cu părere de rău, regretînd că timpul și grijile existenței nu le îngăduie să le re deschidă miine, așa cum ar dori. O vor face, sigur, în Șabatul viitor. Pînă atunci se vor dăruii cu totul muncii lor, căci între una și alta există o strînsă legătură. Așa cum au priceput din vorbele lui rabi Elazar ben Azaria, de asemenea incluse în tratatul Avot: „Fără făină nu e învățătură și fără învățătură nu e făină”.

VICTOR RUSU

Adunările generale ale comunităților

TG. MUREȘ

Greu încercată în anii războiului și al fascismului horthist, comunitatea din Tîrgu-Mureș se bucură azi — ca și toate celelalte din țară — de toate condițiile necesare pentru menținerea tradiției și a instituțiilor noastre de cult. Simbolic în această privință este impunătorul edificiu al templului din str. Școlii, pentru renovarea cărului Federația a cheltuit peste 250.000 lei.

Viața religioasă a comunității se desfășoară în deplină libertate, sărbătorile — îndeosebi Pesah, Hanuca și Purim — sînt prăznuite cu multă însufiețire. Și aici există cursuri de Talmud Tora (sub îndrumarea d-lui M. Heinman), un cor (dirijat de d-ra Vera Weltzer). Majoritatea coreligionarilor sînt contribuabili ai comunității, sînt abonați și citește revista noastră. Tăierea rituală este asigurată prin deplasarea fie a hahamului de la Brașov, fie a celui de la Cluj. În fiecare an, în preajma sărbătorii de Pesah, enoriașii sînt aprovizionați cu azimă, făină de azimă și vin ritual.

Un număr de 50 de enoriași sînt asistați ai Federației, primind ajutoare în bani, alimente, îmbrăcăminte sau medicamente.

Acestea sînt doar cîteva aspecte ale activității comunității, care au reștit din darea de seamă prezentată adunării generale de d. Armin Scheiner, președintele comunității.

Dr. Emil Sechter, care împreună cu d. dr. N. Kertesz a reprezentat comitetul de conducere al F.C.E., a prezentat o informare asupra activității acestuia.

Au urmat discuții, la care au luat parte d-nii: Adalbert Ries, Emerice Hirsch, Maximilian Fereat, Mozes Rosenberg, dr. Tiberiu Dengele, Moritz Heinman, dr. Francisc Ghiu, Iosif Blum, Wilhelm Abraham, d-na Berta Grünstein și d-ra Vera Weltzer. Vorbitorii s-au exprimat în termeni elogiși despre activitatea Federației și a comunității locale, făcînd totodată propuneri, printre care înființarea și la Tg. Mureș a unei cantine rituale. Totodată și-au exprimat dorința ca reprezentanții Federației să vină mai des în rîndurile membrilor comunității.

În noul comitet al comunității au fost propuși d-nii: Armi Scheiner, președinte; Desideriu Ionaș, vicepreședinte; Solomon Gombo, Alexandru Tischler, Emerice Hirsch, dr. Tiberiu Dengele și d-na Berta Grünstein, consilieri.

CLUJ

Și în viața comunității din Cluj adunarea generală a fost un eveniment deosebit și îndelung așteptat. A participat un mare număr de enoriași, precum și delegații ai comunităților învecinate: Dej, Gherla și Huedin.

Dr. dr. Nicolae Kertesz, președintele comunității, și-a început darea de seamă prin a sublinia că anul acesta se împlinește 30 de ani de la Eliberarea țării de sub jugul fascist. În primăvara acestui an se împlinește trei decenii de la deportarea de către horthiști a populației evreiești din Cluj. Din cei peste 18.000 femei, copii și bărbați care au fost mișnați spre lagărele de exterminare nici 10 la sută nu s-au înapoiat. În memoria victimelor fascismului, adunarea a păstrat un minut de reculegere.

Comunitatea clujeană are 3 sinagogi care funcționează zilnic, dimineața și seara, iar Templul deportaților e deschis în zilele de Șabat și sărbători. Sfintele lăcașuri au fost reparate și sînt bine întreținute. În cadrul comunității funcționează o baie rituală, un abator de păsări. Există, de asemenea, cursuri de Talmud Tora și o formație corală apreciată. Cu prilejul sărbătorii de Hanuca 5734 aceasta din urmă a oferit concerte religioase atît în cadrul comunității din Cluj, cît și în alte orașe.

În cadrul comunității funcționează, din anul 1968, un restaurant ritual la care

iau zilnic masa circa 160 persoane. Peste 60 la sută iau masa fără plată, ceilalți plătiind de asemenea prețuri reduse.

Un număr de 175 persoane — bătrîni, bolnavi, în imposibilitate de a munci — primesc în permanență ajutor material din partea Federației, sub formă de numerar, alimente, îmbrăcăminte, combustibili, medicamente etc. Persoanelor ne-deplasabile li se duce mîncarea la domiciliu.

Toate aceste realizări au fost obținute prin munca plină de rîvnă a comitetului și cu sprijinul enoriașilor, dintre care mulți își dedică energia și timpul liber obștei. Printre aceștia se cuvin în mod special evidențiat d-nii: Desideriu Auerbach, Bela Bernat, Mendel Gotlieb, Iuliu Hodos, Samoilă Kelemen, Mihai Solomon și mulți alții.

Dr. Emil Sechter a prezentat o amplă informare asupra activității Federației Comunităților Evreiești.

La discuții au luat cuvîntul d-nii: Emanuel Gotlieb, Arpad Schwartz, Samuel Kelemen, Herman Schiesinger, Iosif Weintraub, Mozes Nandor (Huedin), Ernest Gross, Gero Farkas, Isaac Bai, Ernest Hodos, Wilhelm Marcovici, Alfred Iacob, Solomon Herșcovici, Iacob Andrei, Peter Berger, Bela Müller, Eugen Wider, d-na Elsa Pülop, Rosner David, Emil Pülop-Dej, d-na dr. Emilia Hirsch.

În noul comitet au fost propuși d-nii: dr. Nicolae Kertesz, David Rosner, dr. Samoil Zaharovici, Iosif Weintraub, Ernest Fischer, Desideriu Herșcovici, Eugen Felsner, Samoilă Kelemen și d-na Elisabeta Frenlich.

DECESE

În perioada 26 martie — 10 aprilie 1974, în cimitirele comunității evreilor din București au fost înhumări:

Ascher Berl Samson (89 ani) Splaiul Unirii 38; Perla Zilberman (71) Vasile Mironiuc 15; Fălcoeanu Așer (80), prof. dr. Georgescu 10; Ruckenstein Michel (88), Puțul cu Apă Rece 57; Zaharia Zaharia (69), Enăchită Văcărescu 14; Werfel Solomon (71), 11 Iunie 74; Rosenberg Paul (78), Cărmidari de jos 25; Sin Herscu Rislă (90) Calea Dudești 7; Pascovicici Sara (78), Tudor Arghezi 26; Grosswald Ida (56), Evoluției 4; Stoleru Estera (78), Papazoglu 4; Witzing Willy (69), Col. Popescu 27; Megai Bela (53), Șoseaua Giurgiului 63; Toiba Marcus (83), Labirint 201; Perlman René (66), Libertății 8; Salner Moritz Efraim (87), Intrarea dr. Popper 12; Goldstein Ernestina (90), Dristor 97; Rosenberg Eti (55), Calea Moșilor 255; Wolfensohn Ghizela (77), Horbotei 6; Zeigherman Berta (84) Snt. Radu Vodă; Carolina Zalman Berman (89), prof. Petre Cumanici 13.

Cu infinită durere Luiza Caușanski amintesc împlinirea unui an de la pierderea soțului ei

ISAC CAUȘANSKI

și roagă pe cei ce l-au cunoscut și prețuit să asiste la requiemul și sfîntina pietrii funerare ce vor avea loc duminică 28 aprilie ora 12 la cimitirul din Șoseaua Giurgiului.

A trecut un deceniu de la pierderea mult iubitorilor noștri

SIGMUND L. BEHRMANN-GALAȚI

decedat la 18 aprilie 1964 (6 Iar 5724) în etate de 93 ani

CLARA S. BEHRMANN

decedată la 21 februarie 1964 (8 Adar 5724) în etate de 83 ani.

Îi păstrăm pentru totdeauna în inimile noastre.

La aniversarea nunții de aur a d-nei și d-lui Roza și Iacob Weiner, originari din Rădăuți, le urează ani mulți cu sănătate și bucurie

Familia KARCZAG

Lăutari evrei din Moldova

Nu se poate afirma că trecutul lăutarilor evrei din Moldova ar fi fost ignorat de publiciști și de istorici. Unele știri poartă un caracter memorialistic, de pildă la I. Psantir, sau beletristic, ca evocarea celebrului lăutar evreu Lemeș, în romanul lui C. Stere.

În viața grea în trecut lăutarul avea un rol de seamă. La nunți, logodne și alte petreceri de familie, de Purim și la alte sărbători, el înveselea sau îndușoșa pe ascultători, trezind în ei încrederea în viață și în viitor. Aproape că nu exista vreo obște evreiască care să nu aibă „klezmerim“-il său. Prințul de Ligne, care vizitase Moldova în 1788, notează în jurnalul său (la Iași, la data de 1 decembrie) că evreii din Iași sînt muzicanți, negustori și mijlocitori.

Cea mai veche pomenire a unui lăutar evreu datează din 1744, cînd este scutit de dări „Solomon... tîmbălarul iudeu de Eși“ (N. Iorga, Studii și doc. vol. VI, partea II, pag. 251). Ceva mai tîrziu, în 1816, cîntau la o curte boierească, cu ocazia zilei de Sf. Gheorghe, „două rînduri de iudei muzicanți“ alături de muzicanți nemți și de două tarafuri indigene („Studii și art. de ist.“ I, Buc, 1956, pag. 134).

După unele știri, la Iași exista o breaslă de lăutari evrei încă în 1819. Breasla era înnoită în 1830 și 1854, avînd și o sinagogă proprie pe str. Pantelimon.

Catagrafiile, adică recensămintele populației din prima jumătate a veacului trecut, aduc numeroase știri despre muzicanții evrei. Cîtam, ca exemplu, în 1820, pe un „Iosăp muzicant“ din Hertza. La Iași sînt notați în 1832 un Șmil lăutar și un Avram tîmbalar, pe cînd la Botoșani sînt trecuți patru muzicanți evrei. E locul să amintim că N. Filimon considera că tîmbalul a pîtruns în lumea instrumentelor muzicale românești prin intermediul muzicanților evrei.

Doi misionari scoțieni, care au vizitat Moldova în 1838, descriu o nuntă evreiască unde lăutarii evrei cîntau din vioară, violon, cobză, tamburină și dintr-o harpă de o formă curioasă, la care se cînta

lovind strunele cu două bețișoare de lemn. E vorba deci de tîmbal.

În 1845, numărul lăutarilor evrei, înscrși în catagrafiile, e destul de mare. La Botoșani, de pildă, aflăm 4 scripcari, 4 clarinetiști, 4 bași, 4 tîmbalari și 3 pehlivani („badchunim“), care cîntau și din gură și recitau. Starostele lor erau Șaia sin Boroch. La Fălticeni, în același an, sînt 8 lăutari evrei, mai ales scripcari. În țirguri aflăm cîte 1—2 scripcari sau tîmbalari evrei.

În orașele unde nu exista o breaslă de lăutari evrei, aceștia plăteau o dare către breasla care-i patrona. Așa era cazul la Focșani în 1844 (Buletinul oficial pe 1844, pag. 100).

Viața lăutarilor evrei era destul de grea. Cînd nu reușeau să-și cîștige traiul în țirgul de baștină o porneau prin țară. Un răvaș de drum, păstrat în arhiva Comunității evreilor din Iași, a fost eliberat în 1844 lui „Iosăp sîn Volf lăutaru, ce voiește a merge în cuprinșii Moldovii cu trăsura nămită pe termen de trei luni cu a sa meserie“. Era un turneu lung și obositor cu mijloace de transport proprii. Din același act reiese că lăutarul era mic de statură, avea 38 de ani și purta costumul tradițional evreiesc.

Cunoaștem și un caz de tîmbalar care s-a chivernisit și a devenit negustor. Un act din arhiva Comunității ieșene, datat 11 iulie 1854, ne dă numele acestui rar exemplar: Zelig Tîmbalaru.

Alături de importantul rol al lăutarilor evrei în cultivarea folclorului muzical evreiesc trebuie amintit și rolul lor în răspîndirea cîntecului românesc, exemplu fiind familia Lemeș.

Deseri se alcătuiți tarafuri amestecate: români, evrei, țigani, care cîntau la nunți, petreceri și chiar în localuri.

La arhiva Comunității ieșene se află o chitanță dată de „Maria lui Gheorghe Păun“ care a primit de la „glupăneasa Lea a lui Mendel“ 10 galbeni, adică 370 lei trimiși de bărbatul ei, care se afla împreună cu Mendel la Constantinopol „cu meștesugul lăutari“. Martor la primirea banilor este starostele breslei de lăutari evrei. Chitanța e datată 9 mai 1856.

Din aceeași sursă provine și actul de tovrărașie dintre „David Scripcariul, Ilie Trîmbacieriul și Ițic clarinetistul“ pe de o parte și „Iordache, Stoian și Ion Puiu“ pe de alta. Ei se obligă la 12 iunie 1857 „ca nici unul dintre noi să nu lipsim din a noastră bantă, iar cîștigul ce-l vom agonisi de la locurile unde vom fi chemați să avem a-l împărți... Cel ce va lipsi sau va tînuși o parte din cîștig să rămînă pîgubaș de a sa parte și instrumentul supus ștrafului“.

În 1864 își scot bilete de identitate la Iași următorii muzicanți evrei: Fișel, Simon Grinberg, Meier Kaufman, Leiba Grinberg, Ițic sîn Ghedale, Moise sîn Iancu, Iosif David Volftal, Herscun.

Nu e, desigur, cu puțință să reproducem aici numele tuturor muzicanților evrei pe care le-am extras din cercetarea catagrafiilor din 1832, 1838, 1845. Trebuie însă să arătăm ce în alcătuirea orchestrelor, care au acompaniat spectacolele teatrului goldfadenian, începînd cu anul 1876, unii din acești muzicanți evrei au adus o contribuție însemnată. Aș aminti aici familia Bughici: Avram, Moise, Pavel, Iosif, Iancu, de la care s-a păstrat un caiet muzical.

Prin bucuria adusă vieții grele trăită de popor, prin cultivarea folclorului muzical lăutarii evrei și-au cîștigat dreptul la prețuirea și recunoștința noastră.

I. KARA

Acum 90 de ani...

(16—30 aprilie 1884)

● **DUMINICĂ** 15 aprilie la orele 6 p.m., a avut loc adunarea generală a societății pentru susținerea azilului de bătrîni „Elisabethen“ din București. S-a constatat marele progres: din 9 odăi cîte au fost la inaugurare (1881) azi sînt 12. S-au clădit și o cuhnie, o pivniță, un puț și sînt în curs de clădire alte 6 odăi, de către diferite persoane generoase și un mic, dar frumos templu în memoria repausatului Israel Bot.

● **LA IAȘI** a încetat din viață scriitorul în limba ebraică Iacob Chaim Korn, autor de lucrări literare și politice. Sub numele său ori cu pseudonimul Iehalek, a colaborat la revistele Haschachar, Libanon, Simrat Haaret, Hamaghid, Hamevaser, Halbr, Hakarmel. A publicat cîteva lucrări: o preluare ebraică a „Emancipării evreilor“ de Mayláth, „Der Talmud vor Gericht“ (1883) în limba germană, iar în colaborare cu dr. C. Lippe, o lucrare despre problema israelită. „Ocupația lui fiind profesoratul, el, ca mai toți profesorii evrei n-a rămas statornic ci stătu în diverse orașe, funcționînd ca director la școlile israelite din București, Pitești, Iași, Birlad etc.“ La mormînt au vorbit rabinul Tauber și dr. Lippe.

● **„GAZETA DE BACĂU“** publică o corespondență din Secueni, din care aflăm că familiile evreiești din acea comună (județul Bacău) au pus mîin de la mîin de a aduce un învîțător evreu pentru copiii lor. Satul neavînd altă școală, mai mulți săteni și-au dat și ei copiii în seama învîțătorului care îi învăță pe toți și carte românească.

● **DOCTORUL** Marco Brociner unul din redactorii ziarului „Bukarester Tageblatt“ a fost ales membru corespondent al societății „Bukarester Handels und Gewerbeverein“.

● **S-A DESCHIS** în strada Patria nr. 7, „La Lupta lui David“, un magazin de coloniale bine asortat.

● **„APOCRIFELE** în literatura română“, conferința ținută cu atîta succes în sala Ateneului, de dr. M. Gaster, a ieșit de sub tipar în editura Socec.

● E de prisos a recomanda această lucrare, cită vreme toată ziaristica română s-a grăbit a recunoaște succesul conferințarului și importanța subiectului“.

● **DOMNUL S. L. Guttman** a fost numit cenzor la Creditul mobilăromân.

● **BĂTRINELE ȘI VĂDUVELE** din București, creștine și evreice (peste 350) care se ocupă cu comerțul ambulant în Capitală, au adresat guvernului o petiție, cu rugămintea de a amina aplicarea legii contra negustorilor ambulănți.

● **MAI MULTE ZIARE** vieneze anunță că a sosit în capitala Austriei, din România, d. Isac Sofer, „cel care scrie pe un bob de grîu 500—600 litere“.

D. Sofer a cerut o audiență împăratului, cu care ocazie i-a predat o carte de vizită pe ale cărei muchii e scrisă rugăciunea rituală a israeliților pentru conducerea țării în care viețuiesc, și un bob de grîu pe care a scris Psalmul 119.

● **CITIM** în „Bukarester Zeitung“ că „populația cea săracă din Galați a încercat zilele acestea o mare pierdere: madame Fanny Grünspan a decedat în al 42-lea an al vieții“. A fost membră fondatoare a Societății femeilor. „Ea nu este plînsă numai de bărbatul ei și de cei opt copii ce-i lasă în urmă; mulți săraci de care îngrijea în timpul sărbătorilor, multe mame sărmane ce trebuiau să-și mărite fetele se află acum într-o tristete adîncă“.

● **TIPOGRAFIA** și Librăria Ignacia Charras din Focșani, Strada Mare a Unirii, efectuează Cărți de Visite cu 2—5 lei suta, Bilete de

Inchiriat, 15 bani. Vinde Manual de Rugăciuni, 20 bani.

● **„TIMPUL“** publică următoarea știre: „D-lu Dr. Gaster aflînd de inițiativa luată de mai mulți tineri prieteni al colegiului nostru Eminescu, s-a înfățișat la redacțiunea ziarului nostru, dînd 30 lei pe un trimestru pentru cheltuielile căutării și întreținerii sărmanului poet. Mulțumim din suflet D-lu Dr. Gaster pentru generozitatea D-sale și sperăm că și alții-l vor imita“.

● **UN ELEV** al școlii de agricultură a Alianței, din Iași, fiul coreligionarului nostru M. Neumann din Tulcea, a fost trimis de către Comitetul Alianței la una din cele mai renumite școli de agricultură din Franța.

„Arătîndu-ne bucuria ce o simțim, felicităm atît pe părintele, care a avut frumoasa idee de a da o copilului său la această nobilă dar grea carieră, cît și pe tînarul care ne face onoare“. („Stindardul“ — Focșani).

● **LA BRĂILA** a încetat din viață Iosef Meisels, în etate de 50 de ani. A fost unul din profesorii cei mai buni ai școlii israelite. Ceremonia funebură a fost impozantă. Cortegiul s-a pus în mișcare în modul următor: 1. Toți elevii școlii; 2. Carul funebru; 3. Corul; 4. Comitetul școlar; 5. Soc. Zion; 6. Membrii invitați. Panglicile au fost ținute de profesorii Cahana, Rosenfeld, Col și Werner. Înaintea școlii, d. Cahana a rostit o mică cuvîntare iar la mormînt d. Oscar Cornescu, brigadier furier în reg. al 7-lea de artilerie, un fost elev al repuzatului, a ținut un discurs bine simțit.

● **AFLĂM DIN ZIARUL** „Românul“ despre o petrecere cu caracter filantropic ce a avut loc la Brăila. Sălanele domnului Marcus Cohen iluminate à giorno primeau încă de la 8 ore seara o lume nebulă. Era tradiționala serbare ce în toți anii are loc în palatul său din strada Poligonului. A avut loc mai întîi o serată teatrală: s-au jucat trei comedii executate cu mare talent de mai mulți artiști din societate printre care s-a distins jocul domnișoarei H. Cohen. D. Albert Sommer a executat mai multe mișcări de forță. Reprezentanța terminată, ca într-o feerie sala teatrului s-a transformat într-un elegant salon de danț și arceșul fermecat al d-lui Petrică a pus în mișcare printr-un vals uimitor, frumoasele picioare ale damelor. Valsuri, polci, cadriluri se succedau fără un minut de repaus.

„La 2 oare orchestra intonă marșul lui Boccacio, invitînd lumea la supeu. Aici, d. Cavadia, care toată iarna a zburat ca rînducilele desfîind cu glasul său o altă lume decît pe brăileni, dete drumul vocii sale melodioase, cîntînd romanțe pînă la 5 oare.“

„Muzica dete apoi semnalul dansului și toată lumea alergă în salon unde după o cadril monștru s-a început cotilionul. Abia la 8 oare dimineața lumea s-a decis să plece supt lumina soarelui care intrase pe toate ferestrele“.

„S-au remarcat d-na Balich în albastru cu un cer de mai, pe cap brillianți și flori, d-na Sommer acoperită detrandafiri, consulul Italiei, consulul Holandei, d. maior Magheru, d. căpitan Costache etc.“

● **AFLĂM** din „Anuar pentru israeliți“ de sub redacțiunea M. Schwarzfeld, că Isidore Blumer, balaureat în matematici și științe fizice, licențiat în statistică, funcționează ca secretar la Ministerul de comerț și agricultură din Italia. S-a distins prin elaborarea unui plan statistic al căilor ferate din Italia, pentru care a obținut Coroana Italiei în gradul de cavalier.

D. Blumer e născut la Dorohoi, unde mai trăiesc părinții săi, dar studiile și le-a făcut în străinătate „pre proprie puteri“.

VICTORIA GHETOULUI

Un destin cumplit a făcut ca una din primele victime ale atrocităților naziste să fie stăvechea comunitate evreiască din Vilna. Încă de la începutul invaziei naziste obștea din Vilna a cunoscut cele mai cumplite violențe, umilințe degradante, foamete, epidemii, deportări, apoi masacrul.

Scriitorul Marc Dvorjetski, care a trăit această tragedie, prezintă în cartea sa „Victoria ghetoului“, apărută în editura France-Empire, o frescă impresionantă a suferinței care innobilează, episoade ale sacrificiului celor angajați într-o luptă fără speranță. Scriind această carte, autorul și-a îndeplinit jurămîntul făcut cu alți camarazi de ai lui în lagărul de la Kuromar, într-o noapte, după ce fuseseră cumplit schingiuiți: „Cel ce va rămîne în viață va avea obligația de a povesti ceea ce a văzut și suferit aici“; de aici a izvorit cartea sa „Victoria ghetoului“. Unde e victoria? pot întreba unii. Răspunsul se află în ultimul capitol al cărții: „În timp ce naștii au fost distruși — spune autorul — noi, cei scăpați cu viață din acest gheto, contribuim la construirea unei lumi noi.“

Post scriptum la Hagada 5734

(Urmare din pag. 1-4)

ZIUA CEA MAI LUNGA

coreligionari, care peste an nu recurg la sprijinul material al Federației, au primit de asemenea un ajutor special, sub formă de bani și alimente rituale, spre a putea prăznui după datină sărbătoarea.

S-a nimerit să mă aflu în cabinetul Eminenței Sale atunci când unul dintre colaboratorii de răspundere a primit misiunea de a organiza vizitarea coreligionarilor aflați în spitale și cămine de bătrâni, spre a li se aduce un cuvânt de mângâiere și coletul cu azimă și celelalte alimente de Pesah. „Să nu vă limitați doar la raza orașului, ci să vizitați și așezămintele din jurul Capitalei”, a stăruit Eminența Sa. „Nimeni să nu fie uitat!” Aceleași recomandări au primit și comunitățile din țară, în primul rând cele mai mari. În acest spirit umanist, de autentică tradiție iudaică, au decurs pregătirile de Pesah.

O veche tradiție a statornicit că rabinul obștei să rostească o predică specială în Săbăatul premergător Pesah-ului. Săbăatul respectiv este denumit *Hagada*, — cel mare, și chiar de la interpretarea sa pornesc vorbitorii eminenți. Harorii de numirea a fost mai potrivită ca în acest an, când, cum am arătat, Șabat *Hagadol* era și *Erev Pesah*. În ziua respectivă, Eminența Sa — a cărei energie nestovită e încă un prilej de uimire și admirație pentru toți — a realizat o performanță neobișnuită chiar și pentru d-sa: începîndu-și activitatea sacră — rugăciune, predică, din nou serviciu divin, apoi din nou o predică, apoi oficierea Sederului — la ora 9 dimineața și-a încheiat-o la orele 2 noaptea! Dar să nu anticipăm asupra filmului acestei zile atât de bogate în evenimente, trăiri și emoții...

Federației și ai comunității, precum și d. Moses Levin, directorul biroului pentru Europa al Joint-ului, au ținut să la loc la masa aranjată chiar în incinta sfintului lăcaș pentru coreligionarii care nu au avut posibilitatea să prăznuiască Sederul acasă. Intr-un anume sens — așa cum s-a exprimat în cuvîntul de salut ce l-a adresat Eminența Sa — ei l-au prăznuit acasă, în casa obștei, care este și casa lor. S-a urcat apoi la etaj, unde sala spațioasă a bibliotecii templului a fost de asemenea transformată ad-hoc pentru Seder. Tot așa și incinta clădirii în care se află birourile Federației. Aproximativ 300 de coreligionari au prăznuit aici, în ambele serii, Sederul, ca oșpeți dragi ai obștei.

UN SEDER MEMORABIL

În acest timp, în jurul meselor festive din eleganta sală a restaurantului ritual din strada Popa Soare au luat loc invitații în Sederul principal al Federației. Printre cei peste 300 de invitați se aflau distinși intelectuali, figuri proeminente ale obștei bucureștene, cursanți de la Talmud Toră, președinți de temple și sinagogi. Cu toții au considerat ca o cinste de a fi fost invitați la această frumoasă ceremonie tradițională.

Anunțat pentru ora 20,30, Sederul a început în realitate la ora 21, deci cu o întârziere de o jumătate de oră. Aproximativ cu aceeași întârziere a început Sederul și în a doua seară. Căci plecînd de la templu, Eminența Sa a ținut să viziteze și să aducă un cuvînt de îmbărbătare și salut sărbătoresc pensionarilor căminele de bătrîni ale Federației din străzile Negru Vodă și Călărășii. Mișcați pînă la lacrimi, aceștia au urât viață lungă și sănătate deplină d-nei și d-lui dr. Rosen, sufletul acestor așezăminte. Nu toți invitații au cunoscut pricina întârzierii, care nouă ne-a evocat mișcătoarea povestire hasidică despre rabinul din Niemirow. Despre el, hasidimii povesteau că în fiecare an, în zilele de dinainte de Iom Kipur dispărea fără urmă: „Se înalță la cer, spre a implora acolo iertare pentru păcatele noastre”, credeau unii cu candoare. În realitate rabinul lor venerat se afla mai aproape și totodată mai sus decît își închipuiau: în zorii reci ai acelor zile, el obișnuia să se strecoare neobservat, în stral țărănesc, pînă în pădurea apropiată, tăia un braț de lemn pe care-l ducea apoi unei sărmane bătrîne, care altminteri ar fi degerat de frig în patul ei de suferință. Numai după ce-i aprindea focul, rabinul reîntra, la fel de neobservat, în casă, își punea

veșmintele obișnuite și o lua grăbit spre sinagogă...

Cum am putea reda atmosfera înălțătoare care a domnit în tot timpul acestui Seder de secolul 7? Timp de 5 ore, d. Șabat rabin a fost un *Mesader* inspirat și mobilizat, citind și talmăcind fiecare pasaj al Hagadei, dezvăluindu-i, spre uimirea și încântarea comensalilor, sensuri și înțelesuri inedite.

La reușita Sederului a contribuit și corul cursurilor de Talmud Toră, dirijat de d. Isaac Ledeanu (maestrul Haim Schwartzman, care a repetat și pregătirea cu multe săptămîni înainte cîntecelor, fiind în ultima clipă reținut din motive de sănătate).

Nu numai tradiționalele patru labirinti, ci și multe părți din Hagada au fost rostite — atât în prima cit și în a doua seară — de către cursanți, care au vădit o bună cunoaștere a textului. Alături de celelalte semnificații, acest Seder a pătat astfel una în plus — aceea de examen dat în fața obștei de către cursanții Talmud Torai și ai celor de limba ebraică. Pentru această reușită, Eminența Sa a felicitat călduros atât pe profesori, cât și pe elevi.

Cu aceeași strălucire s-a desfășurat Sederul în seara următoare, cînd în jurul meselor au luat loc alți 300 oșpeți distinși. Printre ei se aflau și numeroși coreligionari din străinătate, aflați în vizită în România. Așa cum ne-au mărturisit mulți dintre ei, evenimentul a depășit toate așteptările. A fost cea mai evidentă expresie a libertății depline religioase de care se bucură obștea noastră, a dorinței ei de a păstra nestîrșit tradiția străveche.

Înaintea celui de al doilea Seder d. Șabat rabin a asistat la serviciul divin și la templul sefarim din Capitală. Adresându-se enoriașilor acestui sfînt lăcaș, desigur stăruind asupra tradițiilor minunate ale acestei ramuri a iudaismului, ca și asupra trecutului obștei sefarde din România.

LA COMUNITĂȚILE DIN ȚARĂ

Relatările primite la redacție arată că sărbătoarea a fost prăznuită după datină și în aceeași atmosferă de frățietate în toate comunitățile din țară.

La Iași au fost organizate Sederuri colective în sala restaurantului ritual Cursanții Talmud Torai, pregătiți de d. rabin Solomon Dauber, au vădit o bună cunoaștere a textului Hagadei. Corul, dirijat de d. N. Gottescu a executat cîntecul tradițional. Au participat conducătorii comunității, în frunte cu d. dr. Simon Cauffman, președinte.

La Timișoara, mesader a fost d. rabin dr. Ernest Neuman. Au luat parte cursanții de la Talmud Toră, intelectuali, personalități distinse ale obștei.

La Arad a oficiat d. rabin B. Lerner. Pe lângă Sederul colectiv organizat în sala restaurantului ritual a avut loc Sederul la căminul de bătrîni al obștei.

La Botoșani, în spațioasa sală a restaurantului ritual, au fost organizate sederuri colective la care a oficiat d. haham Sirel Moscovici.

La Dorohol Sederul a fost oficiat de d. rabin Pincu Wasserman. Conducerea comunității s-a îngrijit în mod deosebit de organizarea sederului și la căminul de bătrîni al obștei.

La Galați sederul a avut loc, de asemenea, în restaurantul ritual. Mesader a fost d. rabin Leib Butnaru.

Sederuri colective au fost organizate și asemenea la restaurantele rituale ale comunităților din orașele: Cluj, Oradea, Bacău, precum și de către cele din orașele: Roman, Sibiu, Satu Mare și Baia Mare.

400 DE ANI TIPAR EBRAIC

Prima tiparniță ebraică din Israel a fost înființată acum patru secole, la Safed. De atunci și pînă în zilele noastre de sub teacșuri a ieșit un număr imens de cărți, reviste, ziare și tot felul de lucrări ocazionale. O încercare de a reconstitui istoria acestor secole de fecundă activitate reprezentată albumul lui Iosif Olitzki, apărut recent la Ierusalim.

ECUMENISM

De curînd a avut loc în Belgia cea de a șasea Conferință a Consiliului Mondial al Bisericilor și a Comitetului internațional evreiesc pentru consultări interreligioase. Precedenta consfătuire a avut loc în decembrie 1972, la Geneva. Tot atunci a avut loc la Marsilia și o consfătuire a Comitetului de legătură evreo-catolic.

MEMENTO TRAGIC

„La 16 iulie 1942, 30 000 de bărbați, femei și copii evrei, victime ale persecuției rasiale, au fost strînși în acest loc din ordinul ocupanților nazisti. Despărțiți unii de alții, au fost deportați în lagărele de exterminare. Oameni liberi, aduceți-vă aminte!”

Acesta e textul unei plăci comemorative aplicate în bulevardul de Grenelle, pe locul unde se afla Velodrome d'Hiver. — (Paris).

BIOGRAFIA LUI MEYER-BEER

Scritorul și criticul muzical Berndt Wessling din Hamburg lucrează la o biografie a compozitorului Giacomo Meyerbeer. Cartea va fi scrisă în lumina amănunțelor ce rezultă din corespondența lui Meyerbeer, publicată recent într-un volum, sub îngrijirea lui Heinz Beches și a unor materiale interesante descoperite în bibliotecile pariziene.

Gala Galaction la Universitatea populară evreiască

—La 95 de ani de la naștere—

La această aniversare, mijlocie și premergătoare centenarului, se mai poate adăuga și o altă aniversare: 55 de ani de la stagiu profesoral al lui Gala Galaction la Universitatea populară evreiască din București (1919). Evocăm faptul, atât pentru însemnătatea ca împrejurare biografică, cât, mai mult, pentru semnificația lui deosebită, cu ecouri prelungite pînă în actualitate...

Scritorul militant pentru o lume nouă — societatea socialistă viitoare, pe care în 1919 o simțea că se ridică biruitoare pe cerul veacului și al istoriei — a fost, totodată, un protagonist al universităților populare, ca mijloc, obșteș și modern, pentru ridicarea nivelului cultural al maselor populare. În octombrie 1918 — fronturile primului război mondial încă mai fumegau — a lansat un apel, în publicația sa, *Spicul*, pe care o edita împreună cu dr. Leon Aligazy, „un simpatice urmaș al dascălilor lui Israel” — cum l-a numit, a lansat un apel pentru înființarea, în București, a unei universități populare, „în care tinerii și bătrînii de toate condițiile să se poată adăpa la fîntina binefăcătoare a unei științe sănătoase și a unei literaturi profund umane. Învățămîntul acesta va fi bineînțeles gratuit”. Mai afirma că „avem buna nădejde că pînă în noiembrie-decembrie Universitatea populară să-și deschidă porțile”.

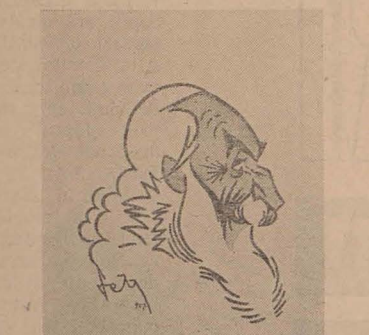
Dar așezămîntul plănuit nu și-a deschis porțile în noiembrie-decembrie 1918, cum spera. Dimpotrivă. În noiembrie *Spicul* a închis ușa redacției, „secerat de potrivnicia vremurilor și a împrejurărilor vitrege” — cum a notat în *Jurnal* (Caietul V). Oficialitatea politică-culturală avea alte probleme și preocupări, de rufălia națională și de căpătuială; nicidecum pentru înființarea de universități populare. Lui Gala Galaction i-au aplicat represalii dure... L-au scos din șlăbuș care-l hrănea pe el și ai săi și au încercat să-l facă să nu mai scrie... Căci, într-un articol din *Spicul* el scrisese că „locul nostru, al scriitorilor, este în rîndurile celor ce muncesc, se luptă și sporesc bunătața și demnitatea omenescă. Locul scriitorilor este în mijlocul lumii care suferă, muncеște, luptă și moare eroic”.

O universitate populară de felul acesta și-a deschis totuși porțile în octombrie 1919: A fost Universitatea populară a Uniunii Evreilor Pămînteni. Gala Galaction a declarat-o „prima Universitate populară din București” și a mai fost prima Universitate populară evreiască din țară. Între profesorii ei: Gala Galaction.

În acest fel Gala Galaction a realizat acest paradox, poate unic în analele învățămîntului românesc: doctor în teologia creștină ortodoxă și scriitor român — profesor la Universitatea populară evreiască...

Paradoxul reprezenta, însă, o poziție religioasă creștină dintre cele mai juste și un ideal psihologic și social interconfesional și interuman, de relații de prietenie, coexistență pașnică și colaborare între oameni de naționalitate și conștiințe diferite, anticipînd și concretizînd posibilitatea acestui fel de relații, ajunse realități obștești în Republica Socialistă România.

Barbu Lăzăreanu, profesor și el la Universitatea populară U.E.P., ne-a deslușit sensul prezenței lui Gala Galaction la această universitate: cunoscător temeinic al Bibliiei, Gala Galaction s-a dove-

dit un prieten, de toată încrederea, al evreilor. A colaborat la publicații conduse de evrei, a dezaprobat și combătut opiniile, sentimentele și actele antisemite (în 1914 a luat apărarea, printr-un curajos articol, actriței Francisca Rozan, victimă a unei acțiuni antisemite — n.n.). Totodată s-a dovedit un democrat, progresist și umanist generos. S-a impus ca scriitor literar și publicist de talent, om de cultură vastă, orator de succes... Cînd i s-a propus să țină lecții de literatură a unei acțiuni antisemite — n.n.). Totodată s-a dovedit un democrat, progresist și umanist generos. S-a impus ca scriitor literar și publicist de talent, om de cultură vastă, orator de succes... Cînd i s-a propus să țină lecții de literatură a unei acțiuni antisemite — n.n.).

În 1920 s-a înființat în București încă o Universitate populară evreiască. Gala Galaction a fost profesor-conferențiar și limbă română la Universitatea populară a Uniunii Evreilor Pămînteni, a acceptat bucuros. Aici a găsit cititori și prieteni devotați, tovarășii de opinii democratice. A găsit prețuire și simpatie. Ne era drag la toți. Nu se putea să nu fie îndrăgit și iubit un astfel de om cu inimă de soare!... S-a bucurat de strălucit succes la auditorii săi. La lecțiile sale, sulea, oricît de mare ar fi fost, era totdeauna neîncăpătoare...

A fost plătit? — A fost angajat cu contract, cu număr fix de ore și plătit. La Universitatea populară U.E.P. arcolei de catedră pe: dr. L. Aligazy (istoria evreilor), I. Sternberg (Limba ebraică), I. Botoșanski (istoria literaturii evreiești), av. Em. Socor (Economia politică) ing. H. Iacob (Științe aplicate), dr. M. Spirt (Igienă), I. Brucăr (istoria civilizației), F. L. Katz și Henry Marcus (Limba engleză), Henry Steinberg și S. Paves (Limba franceză), H. Haimsohn (Contabilitatea).

În prelegerea inaugurală, Gala Galaction a stabilit o platformă principială de bună înțelegere și înțelegere între el și ascultătorii săi universitari, trasînd liniile generale și tendințele lecțiilor sale. O reproducem sintetic, după textul din arhiva scriitorului, păstrat, peșemne, pentru volumul, proiectat, *Pro Israel: Libertatea și independența părerilor intelectuale; Libertatea religioasă; Persoana omenescă, oricum ar fi, merită respect și tratare deosebită; Bine social, progres, cultură, fericire în viață, pentru toată lumea; Iubirea, înțelegerea și pacea între oameni și popoare — idealuri supreme...*

„Sînt cîteva puncte asupra cărora sîntem definitiv înțelegi și acestea explică buna colaborare dintre noi”. A încheiat cu îndemnul: „Să fiți oameni integri și nobili! Să iubiți și să respectați pe om! Să fiți apostolii păcii și ai iubirii dintre oameni!”

Lecțiile le prezenta în sălile unei școli primare de pe strada Mircea Vodă. Ele erau urmărite de cei mai numeroși și mai diversi auditori. Unul dintre asistenții (scriitorul Sașa Pană), a relatat: „Cînd Gala Galaction pășea voinicește spre masa de pe estradă, aplauzele greu conțineau. Încăperea era tixită pînă dincolo de ușă, pe culoar. Nu era chip să pierzi un ac. Veneau studenți, elevi, ucenici, băieți de prăvălie, logodnici și lume... serioasă: cu baston, pălărie și păru cărunt...”

Și profesorul a fost impresionat de înghesuiala de la lecțiile sale. „Asistenții mei la aceste cursuri mi-au dat mulțumirea rară a omului înțeles și m-au încredințat definitiv că ideile mari și ge-

neroase n-au pe lumea aceasta un ogor mai prielnic decît cugetul intelectualelor evrei”. L-a emoționat îndeosebi prezența numeroasă și stăruitoare a tineretului... „În mare parte, erau mici funcționari comerciali, ocupați toată ziua în birouri și în magazine și, care, pe ploaie sau pe zăpadă, veneau, seara tîrziu, să asculte și să se instruiască... Atenția lor, curiozitatea lor, osteneala vizibilă, pe care și-o dădeau să urmărească și să asimileze cele auzite, puteau servi ca pilde celor mai conștienți studenți universitari”. (*Mintuirea*, 16 iunie 1920).

Între auditorii tineri erau: Ion Călugăru, B. Fundoianu, F. Brunea, Sașa Pană, Ross, Mihail Cosma (Claude Seret), Zaharia Stancu... Deosebit de zelose se arăta Ion Călugăru. „Convîngea și pe alții să participe la cursurile lui Gala Galaction” (Sașa Pană). Iar scriitorul de mai tîrziu al *Desculșilor* îl însoțea pe Gala Galaction, care-l adăpostise în casa sa. A destăinuit Zaharia Stancu că venise în București ca să-și încerce norocul de scriitor. După zile și nopți dormite (!) în Cismigiu și pe sub podurile Dimboviței, l-a cunoscut, printr-un conștățean, pe Gala Galaction... „A fost cea dintîi mină omenescă caldă pe care mi-a întîns-o cineva... Poate a citit ceva pe fața mea, poate în ochii mei...”, la despărțire Galaction mi-a spus: — „Vino mîine dimineața la mine!” S-a dus, l-a dat să mînce, l-a oprit la el în casă, pînă ce și-a infiripat un rost... Atunci a cunoscut ceea ce a declarat: „La masa săracă a lui Gala Galaction au mîncat mulți săraci. În casa lui săracă și încercată cu trîlurile celor patru copii, au găsit adăpost, pentru o noapte sau pentru mai multe, toți cei fără rosturi pe această lume, care au avut norocul să-l cunoască. Căci Gala Galaction a fost și a rămas mai presus de orice, om. Lega cea i-ă stăpînit totdeauna sufletul, a fost legea supremă a omeniei” (Contemporanul, 24 decembrie, 1946).

În 1920 s-a înființat în București încă o Universitate populară evreiască. Gala Galaction a fost profesor-conferențiar și limbă română la Universitatea populară a Uniunii Evreilor Pămînteni, a acceptat bucuros. Aici a găsit cititori și prieteni devotați, tovarășii de opinii democratice. A găsit prețuire și simpatie. Ne era drag la toți. Nu se putea să nu fie îndrăgit și iubit un astfel de om cu inimă de soare!... S-a bucurat de strălucit succes la auditorii săi. La lecțiile sale, sulea, oricît de mare ar fi fost, era totdeauna neîncăpătoare...

Gala Galaction a rămas de la Universitățile populare evreiești cu excelente amintiri, neuite toate viața. Și-a făcut un titlu de cinste de a fi fost profesor la ele. „Am început să fiu profesor, făcînd lecții la această Universitate. Ea a fost pentru mine cea dintîi instanță, în ascensiunea mea didactică”. După douăzeci și cinci de ani, amintirea și condeiul scriitorului au înflorit într-o cunună de flori de cerneală, pe care a depus-o la statuia sufletească a Universității populare evreiești...

Nu l-au uitat nici ascultătorii săi. Mărturisea: „Mă întîlneș și astăzi (în 1945) cu figuri prietenoase care mă întîmpină și mă întrebă: — Vă mai aduceți aminte de mine?... Am fost elevul dumneavoastră la Universitatea populară evreiască” (*Curierul israelit*, 11 februarie 1945).

Universitatea populară evreiască l-a convins și mai mult de rolul salutar și de necesitatea social-culturală a acestui gen de investiții. Scria: „O universitate populară independentă, care, prin ființa ei, ignoră restricțiile oficiale și se simte mai presus de orice fel de grupuri sociale și politice, este, în viața noastră socială, o instituție indispensabilă. Am auzit că mai există o instituție similară — o universitate populară — cu patronaj oficial și cu profesori imprumutați de la școlile superioare ale statului... Îi dorim viață fericită și lauri nemuritori”. Dădea exemplu auditorilor entuziaști de la Universitatea populară evreiască.

La fel și de la Căminul cultural al U.E.P. Căci, în același timp cu lecțiile de la Universitatea populară evreiască, Gala Galaction a ținut și acolo conferințe, la fel de audiate și a participat, cu lecturi literare, la șezătorile organizate. A prezentat conferințe personale despre M. Eminescu, G. Coșbuc, Al. Vlașcuț (mort în noiembrie 1919), C. Dobrogeanu-Gherea (conferință necrolog), Solomon Segal (traducătorul în idihș a poeziilor lui Eminescu, Coșbuc, Vlașcuț...).

În a 95-a primăvară a lui Gala Galaction, a 55-a aniversare a stagiului său profesoral la Universitatea populară evreiască este un răzor de flori...

Proet GHEORGHE CUNESCU

PRELUDIU LA SEDER

În această atmosferă de muncă și pregătiri febrile zilele treceau parcă mai repede, apropiindu-ne tot mai mult de sărbătoare. Preludiul ei l-a constituit Sederul cursurilor de Talmud Toră. De 18 ani așa începe de fapt să se simtă ambianta pascală în obștea bucureșteană...

Duminică 31 martie, ora 17. Sinagoga Mare. Părinți, bunici, enoriași. Printre ei se află unii care, cu 10—15 ani în urmă, au luat parte ei înșiși la acest Seder *generis*. Anii au trecut, acum au devenit ei înșiși părinți și au venit să fie de față la aceeași ceremonie, decît că acum ea e oficiată de vîstărele lor. Ca în toți anii, solemnitatea a fost onorată de prezența Eminenței Sale și a d-nei dr. Rosen și a celorlalți conducători ai Federației și Comunității din București.

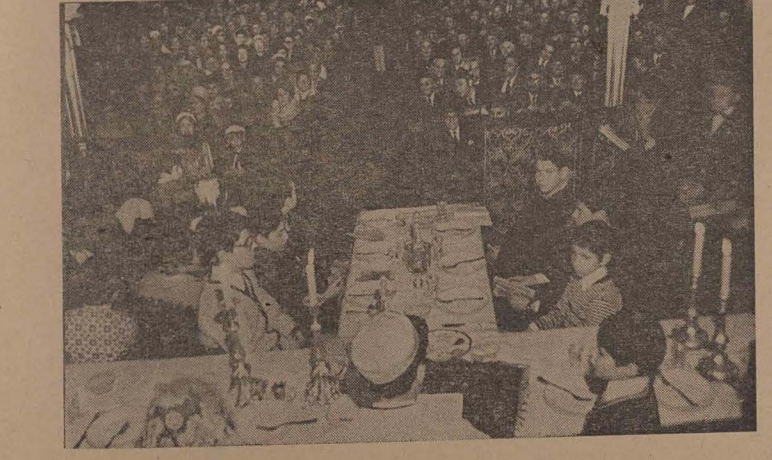
Pe estrada din fața altarului de a fost așezată o masă, cu toate cele de trebuință pentru ceremonie. Sederul poate să înceapă. Fiește, Sederul propriu-zis, cel autentic, va fi prăznuit peste cîteva zile, acesta este doar repetiția sa generală, ca să spunem așa, Sederul-scoală. În fața conducătorilor obștei, a părinților și enoriașilor, cursanții de la Talmud Toră susțin un examen public. Un examen pe care-l trec cu deplin succes.

Mesader (Rapaport Marian) e unul dintre ei. Toți cursanții citesc, pe rînd, Hagada, execută diferitele ceremonii rituale, vîdînd de fiecare dată o cunoaștere temeinică a textului și tradiției. Corul, dirijat de maestrul A. Schwartz, execută cîntece inspirate de Hagada, contribuind la reușita serbarii.

Pentru toate acestea, Eminența Sa felicită din toată inima pe cursanți și me-lamdimi. Domnia Sa arată că aceste vîstăre sînt viitorul obștei, garanția că învățătura sfîntă a Torei și tradiția noastră străveche nu vor fi uitate. Dîndu-le binecuvîntarea sacerdotală, le adresează îndemnul de a deveni oameni de nădejde, cetățeni loiali ai patriei și totodată membri atașați de obștea căreia îi aparțin.

IMAGINI DE LA SEDER

SUS: Aspect de la unul din Sederile de la templul coral. JOS: 1. Cîntă corul Talmud Torai din București. 2. La Sederul Talmud Torai din Galați. 3. Sederul Talmud Torai din București.

STIRI

דבר

FLACĂRILE PĂMÎNTULUI

Un roman scris de un supraviețuitor de la Auschwitz a apărut în editura pariziană Gallimard. Cu o mare forță de evocare, cartea înfățișează scene din viața unui ghetu în timpul iernii 1943—1944. În atmosfera apăsătoare în care moartea e atotstăpîitoare, înflorește o dragoste fragilă și deznădăjduită. Din filele cărții se degajă o poezie aspră care domină întreaga povestire.

UN MAESTRU AL MUZICII EVREIEȘTI

S-a săvîrșit din viață la Ierusalim, în vîrstă de 74 de ani, dirijorul și compozitorul Chemio Vinaver. Lucrarea sa „Antologia muzicii evreiești” apărută la New-York în anul 1955 și „Antologia muzicii hasidice” la care a lucrat pînă în ultimul moment, conțin un tezaur de melodii religioase și laice. Imboldului și îndemnul său i se datorează o seamă de compoziții interesante ale unor compozitori evrei, ca Arnold Schoenberg, care a creat muzica pentru Psalmul 130. Printre numeroasele sale compoziții proprii se numără „Oratoriu de Șabat”, „Ziua a șaptea”, „Cantată hasidică” etc.

MUZICAL ȘALOM ALEHEM

La New York se prezintă acum un nou muzical după Șalom Alehem „E greu să fii evreu”. Muzica e scrisă de Șolem Secunda iar textul de Itzhak Perlov.

CURS DE IUDAISTICĂ

La centrul comunitar din Zürich s-a început un nou curs: „Introducere la elementele de bază ale iudaismului”. Prima prelegere: „Tradiția evreiască — izvoare și evoluție” a fost ținută de rabinul Iacob Posen.

ISTORIE

În editura Feldheim, New York a apărut cel de al treilea volum din „Universal Je-

wish History” de rabinul dr. Philip Biberfeld. Volumul cuprinde perioada patriarhilor.

CEI CARE AU TRECUT...

Descendenții evreilor care în cadrul mișcării mesianice a lui Sabetai Zwi au sîrșit prin a trece la mahomedanism (1665) au fost denumiți de către turci *dönme* („re-negați”). Și azi mai există circa 15 000 *dönme* în orașele Adrianopol, Salonice, Istanbul și Smirna. Deși își păstrează credința că Sabetai Zwi a fost Mesia, ei respectă întrucîtva ritualul iudaic. Băieții sînt circumciși (la vîrsta de trei ani), rugăciunile sînt spuse în ebraică, arameică sau ladino. Limba lor maternă este turca.

Există mai multe secte de *dönme*. Cea mai veche se numește *Ismirli*; altă sectă este denumită *Iakubi* iar cei care aparțin îl consideră pe Iacob Frank, succesorul lui Sabetay Zwi, un al doilea Mesia; altă sectă se roagă lui Othman Baba sau Berehia, fiul lui Iacob Querido, dascălul lui Iacob Frank.

Rupți de poporul și credința strămoșilor, ei sînt pierduți pentru popor.

PRESA IDIȘ

Directorii și primii redactori ai publicațiilor evreiești din Franța au ținut o consfătuire consacrată problemelor de presă. S-a preconizat întărirea legăturilor cu cititorii, precum și constituirea unei asociații profesionale.

CONFERINȚA CULTURALĂ EVREIASCĂ LA TEHERAN

La Teheran, capitala Iranului, va avea loc prima Conferință culturală evreiască, organizată de secția de resort a Congresului Mondial Evreiesc. Comunitatea evreiască din Iran cuprinde 65.000 de persoane, dintre care 40.000 locuiesc în Teheran.

EVREII DIN SUDUL S.U.A.

„Evreii din sud”, un volum apărut în editura Louisiana State University Press, prezintă istoria comunității-

lor evreiești din 11 state din sudul S.U.A. Dintre acestea, obștea din Georgia prezintă o trăsătură specifică prin faptul că primii imigranți au sosit aici ca o comunitate formată și că încă de la început era alcătuită atît din sefarzi cît și din askenazi. Altă comunitate din această regiune, cea din Carolina de Sud, se caracterizează prin faptul că a obținut drept de vot încă din anul 1697.

Volumul „Evreii din sud” este o antologie editată de Leonard Dinnerstein și Mary Dale Palsson, cuprinzînd documente, studii istorice și biografice. Autorii sînt recunoscuți ca specialiști în domeniul respectiv, L. Dinnerstein fiind profesor de istorie a Americii la Universitatea din Arizona.

VIATA LUI SLOMO MOLHO

În editura Masada a apărut în traducerea engleză cartea lui Aharon Kabak „Slomo Molho”. Este o parte a unei trilogii, considerată cea mai bună realizare a acestui scriitor, în care descrie viața falsului Mesia Slomo Molho, a cărui apariție a influențat la timpul său iudaismul european.

PREMIUL MANGER LUI IOSIF BULOW

Artistul Iosif Bulow, interpretul rolului principal în muzicalul de mare succes la New York „E greu să fi evreu” a fost distins cu premiul Ițio Manger pe anul 1974.

IERUSALIMUL DE AUR

„Ierusalimul de aur” este titlul primei cărți apărute în limba galică pe o temă evreiască. Autoarea, Judith Maro, din Wales (Țara Galilor) povestește copilăria petrecută în „orașul de aur”. Cartea a apărut în editura Gwag Y Brython, Liverpool.

LITERATURA LADINO

În editura elvețiană La Pensée Universalle a apărut cartea lui Isaac Ben-Rubi, „El secreto del mudo” (Mutul de la Auschwitz), în limba franceză. Volumul, tradus de André Chedel este a șasea carte scrisă de Ben-Rubi în limba ladino. Traducătorul este orientalist, lingvist-poliplot. Din toate lucrările sale se degajă ideea fraternității universale, sintetizată în volumul „Vers l'Universalité”, apărut în editura Meseiller, Neuchâtel.

ACTIVITATE CULTURALĂ LA PARIS

Iată titlul citorva manifestări ce au avut loc în ultima vreme la centrele culturale evreiești din capitala Franței. La grupul Rabi Yehiel, M. R. Goetschel a ținut o conferință despre „Problema răului în mistica evreiască”. La centrul universitar Edmond Fleg a avut loc o manifestare „Poezia printre texte”; la cercul teatral J.I.C. au loc în fiecare marți spectacole ale teatrului de amatori. La o reuniune ținută sub președinția de onoare a lui René Cassin, laureat al premiului Nobel pentru pace, s-a vorbit despre „Sensul vieții și al păcii la evrei”, invocîndu-se principiile fundamentale ale Torei.

Sub egida Societății biblice evreiești din Franța a avut loc o recepție în onoarea lui André Chouraqui, cu ocazia apariției primului volum din traducerea sa franceză a Biblei (editura Desclée de Brower, Paris), André Chouraqui a expus motivele care l-au îndemnat să întreprindă această lucrare vastă care va cuprinde în total douăzeci de volume: dorința de a prezenta cititorului de limbă franceză sensul exact, ritmul și stilul textului original, de a prezenta, în măsura posibilităților, structura intelectuală a vechilor evrei din perioada biblică.

ȘAPTE ÎNTR-UN BUNKER

În canalul Parisului a început turnarea unui film serial pentru televiziune de Claude Henri Lambert, după un roman al lui Charles Goldstein „Șapte într-un bunker”. Este vorba de povestea adevărată a șapte tineri, care, după distrugerea ghetoului din Varșovia, s-au refugiat într-o pivniță, pe care au transformat-o într-un fel de bunker, în comunicație cu sistemul de canalizare al orașului. Aici au trăit timp de patru luni, pînă la eliberarea orașului.

DREYFUS

În sala Teatrului național Odeon din Paris s-a reprezentat în primele luni ale anului curent o nouă piesă a dramaturgului Jean-Claude Grumberg — „Dreyfus”. Într-un oraș polonez, o echipă de teatru de amatori vrea să-și improspăteze repertoriul și începe repetiția unei piese despre afacerea Dreyfus.

SINAGOGĂ DIN SECOLUL AL II-LEA

În vecinătatea orașului antic Magdala, lângă Migdal, profesorul Virgilio Cordova a descoperit ruinele unei sinagogi, datînd din secolul al doilea al erei actuale. De-a lungul pereților s-au găsit șiruri de bănci din bazalt, coloane de marmură iar pe paviment fragmente dintr-un mozaic.

TREI GENERAȚII

Cunoscutul regizor francez Claude Lelouch, autorul filmului „Un bărbat și o femeie”, lucrează în prezent la o peliculă inspirată din viața unei familii de evrei din Franța. El urmărește destinul ei pe parcursul a trei generații. În intenția cineastului, filmul este menit să fie o cronică a istoriei evreilor din ultimul secol.

PREMIUL „GOETHE”

Scriitorul Manes Sperber este laureatul premiului „Goethe” pe anul 1973. Printre laureații acestui prestigios premiu se află și filozoful Martin Buber.

OBȘTEA DIN SPANIA

Revista americană „reconstruction” a publicat de curînd un reportaj despre obștea evreiască din Spania. După ce arată că timp de aproape 400 de ani această țară a fost evitată de evrei, autorul menționează că în anul 1886 constituția recunoscînd libertatea religioasă tuturor locuitorilor, cîteva familii sefarde au revenit la Madrid.

În prezent obștea din Spania numără 12 000 de membri. Comunitățile alcătuiesc o federație, care se ocupă de nevoile religioase, culturale și sociale ale membrilor.

SIGILII EBRAICE

Noua secție a Muzeului Israelului, recent inaugurată, deține două colecții importante de sigilii, donate de editorul unei publicații medicale din Geneva. Majoritatea sigiliilor datează de la sfîrșitul perioadei primului templu, din secolele al VIII — al VI-lea înainte de erea noastră. Ele serveau ca semn de proprietate și atunci cînd erau aplicate pe minerul unor vase de lut garantau autenticitatea conținutului. Unele sigilii aplicate pe bule de lut serveau drept pecete ale unor documente scrise pe papirus. După numele gravate în sigilii, ele pot fi atribuite unor popoare învecinate ca arameenii, amoniții, moabiții și fenicienii.

De o deosebită importanță sînt cele cu nume de regi sau de funcționari superiori ai acestora. În afara numelor, pecetele cuprînd motive orientale, unele provenind din mitologia Orientului Apropiat. Sigiliile sînt confecționate din pietre semiprețioase, faianță, sticlă, argint, aur, ivoari. Majoritatea sigiliilor ebraice au formă ovală, fixate pe un inel sau filetat.

דברי תורה מאת חכמי רומניה וגאוניה

ליום שלום למלא כרסם. בשעה שאמר לו הקב"ה לחנה על בחונן חלך, ירדו מלאכי השרת וקצפו אז ידיו ורגליו והיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו. לציין, אלו האנשים שעי קר השאיפה היא אצלם הגהון, הכרס, נקצפו יריהם לעשות פער לות ממשיות בעד האהיים קצפי גללים, מה לנמול חסד בהילוך. כה שמובא בפרקי אבות (פרק א', משנה בברכות) עם כל זה, רועים חמדי מהה חמדי, שהם דואגי חללה. וזה קולו הולך על הגהון) מסוף עולם עד סופו.

(סוף פרק 12)

"כל הולך על גהון"
(ויקרא י"א—מ"ב)
תרגם אונקלוס: מההלך על מעוהי (מעים) כינוי למערכת העכול כולה הקיבה והקרבים). יש לפרש דמרות לנו התורה, דמי ששאפותיו, הליכותיו לקיים המקרא כמסמנו (יחזקאל ג'): "בטנך תאכל ועמך תמלא". והכתוב, "כל עמל עמל אדם לפי הוי" (קהלת ואו—י). על זה מסיים חכמי הכתוב, "לא תאכלום ממי שקק עם". אל תאכלום מכל אדם (משלי כ"ג—ואו). אל תלחם את להם רע עין" ואל תהאו

אזוי האבן מיר געפייערט פסח תשל"ד

(סוף פרק 10)

גען די ביראען פון דער פערדעראציע כדי צו זאגן א "מועדים לשמחה". כמעט 300 יידן האבן דיב געטס פון דער קהילה.

אן אומפארגעסלעכער סדר

אין דער צייט האבן זיך געזעצט ארום די טישן וואס זענען געווען געברייט אין עלעגאנטן זאל פון כשרן רעסטאראן פון דער קהילה, די איינגעלאדענע צום הויפטסדר פון דער פערדעראציע. צווישן די העכער 300 געסט געפינען זיך אנגעזעענע אינטעלעקטואלן, פראמאנעט פערזענלעכקייטן פון דער בוקארעשטער קהילה, תלמידים פון דער תלמוד תורה, גבאים פון טעמ"ל פלען און שילן. אלע האבן עס געהאלטן פאר א חשובות צו ווערן איינגעלאדן צו דעם שיגעם טראדיציאנעלן סדר. אנגעזאגט פאר אויגערט 20,30, ערשט אויגער 21, דאס הייסט מיט א פאר שפטיקונג פון א האלבער טיש. מיט דער זעל לער פארשפטטיקונג האט זיך אנגעהויבן דער סדר אויך דעם צווייטן אונטן. גייענדיק פונעם טעמ"ל, האט דער רב הכולל שליט"א זיך אפי געשטעלט צו באגרייטן מיט א "מועדים לשמחה" ביי די פונטיגארן פון מושבי'קנים פון די גאסן נעגריהוואד און קאלאראט. גערייט ביזן טרען, האבן די זקנים אנגעווישטן גענוגט און איכות ימים פארן רב הכולל און דער רבני ד"ר רון, וואס איז די נשמה פון אס די מוסדות. נישט אלע פארבעטענע צום סדר האבן גע-וואוסט דעם מאטיוו פון דער פארשפטטיקונג, וואס האט אונדז דערמאנט פון דער רירנדי-קעס חסידישער דערצייונג פון י. ל. פריץ וועגן ניםעראווער צדיק: יעדן ערב יום כיפור איז ער פארפאלן געווארן. טייל חסידים פלעגן מיינען אז ער איז ארויף אין הימל מחללה צו זיין פאר זיין און דער אמתן איז דער צדיק געווען. "נאך זיין כער ווי אין הימל". ער האט אנגעהאקט האלץ און געמאכט פייער פאר אן אנגעטער קראנקער אלמנה...

זונטיק, דעם 31 מערץ, אויגער 17 אין דער גרויסער שיל, עלטערן, זיידע, מתפללים. צוויי יונגערע זיך ארויך אונזלעך וואס צוריק מיט 10—15 יאר האבן זיי זיך ארויך באטייליקט אין אזוי איינגארטיקטן סדר. די יארן זענען פאר-בליבן איצט זענען זיי געווארן געלעערן און זע-נען געקומען זיין אנוועזנט ביי אס דער צענד-מאניע, וואס איז דאס מאל אויסגעפירט פון זייערע קינדער. ווי יעדעס יאר, איז די פייער רונג בארעט מיט דער אנוועזנהייט פונעם רב הכולל שליט"א און די רבנית ד"ר רון און די מנהיגים פון דער פערדעראציע און פון דער בור-קארעסטר יידישער קהילה.

אויפן באלעמער איז געווען געגרייט א טיש מיט אלעם גויטיקן, דער סדר קאן זיך אנהויבן. פארשטייט זיך אז אמתדישער סדר וועט געפראוועט ווערן געפערט מיט עטלעכע טעג, איצט איז נאר א מין גענעראל-רעפערענציע, א מין שול סדר. פאר די מנהיגים פון דער קהילה, פאר די עלטערן און די אנדערע בעלי-בתים גיבן אפ די תלמידים און געפנטלעכן עקזאמען, וואס זיי האבן אויסגעהאלטן מיט גרויס דער-פאלג.

דער לענגסטער טאג

ס'איז אן אלטער מנהג, אז שבת-הגדול האלט דער מרא דאתרא א דרשה, וואס הייבט זיך גע-וויינטלעך אן טאקע מיטן דערקלערן די באדיי-טונג פון שבת-הגדול, די גרויסער שבת, זעלען זיך דער נאמען געווען אויך גוט צוגעפאסט ווען הייאר, וואס איז ווי געזאגט, געפאלן ערב-פסח. אין דעם הייליקן טאג האט דער רב הכולל אומגעוויינטלעך ערקארט אפילו אויך פאר די אנהויבנדיקע ווי אקטיוועס—דאווענען, אים דרשה, נאכמאל דאווענען און ווידער א דרשה און דערנאך דאס אפרעכטן דעם סדר—פון 9 אויגער אינדערפרי ביו 2 אויגער ביינאכט, נאך לאמיר נישט פארלוירן דעם פילם פון דעם דאזיקן טאג, רייך מיט געשענישן איבערלע-בונגען און עמאציעס.

9 אויגער אינדערפרי, אין דער מלביש-שיל, דאס מקום-קדוש וואס טראגט דעם נאמען פון דעם בארימטן גאון וואס איז געווען פאר אין דער קהילה, האט היינט אומגענומען חשובע געסט. אהויך די געוויינטלעכע מתפללים, זענען געקו-מען די מנהיגים פון דער פערדעראציע און דער קהילה, גבאים פון שילן, וואס זענען געקומען אויסווערן די דרשה פון רב הכולל שליט"א. אזוי ווי די דרשה וואס אונדזער גייסטיקער מנהיג האלט שבת-שבוה, איז עס א געשענישן אין גייסטיקן לעבן פון אונדזער קהילה. לכבוד די פארגייער אונדזערע ווערן אט די דרשות געהאלטן אין דער יידישער שפראך.

אויסגעהערט מיט א גרויס אויפמערקזאמקייט, איז די אונדזערבארע דרשה געווען א סינטעס פון יהדות, וועגן דער באדייטונג פונעם יום-טוב, וועגן מיטגעלעכער סאלידאריטעט, דורכ' געפלאכטן עס מאמיר חז"ל, די דרשה האט גע-דויערט אנדערטהאלבן שעה.

נאכן דאווענען האבן די מנהיגים פון דער שיל געבען א קידוש.

אויגער 18.30. אין קאלאראטעמפל, דער גרעס-טער מקום-קדוש פונעם רומענישן יהדות זאל אויס ווי אין די יום-טוב טעג. א גרויסע צאל מתפללים זענען געקומען אצונוהיבן. אז דעם יום-טוב, ווי אן אויסדרוק פון קאנקרעטע פריינט-לעבע באציאונגען צווישן די קולטן פון לאנד, זענען געקומען צו די תפילות אויך עטלעכע פארשטייער פון דער ארטאדאקסישער קירך.

נאך תפלת מנחה, פונעם הון דאסאמור, האט דער באר טעמפל געוונען דאס קאפיטל תהלים בצאת ישראל מצרים. צום באלעמער דערנענטערט זיך דער רב הכולל שליט"א. ער רעדט אין דער רומענישער שפראך, וועגן דער באדייטונג פון יום-טוב פסח, דער סדר פונעם סדר. די דרשה האט געדויערט 40 מינוט.

נאכן דאווענען איז דער רב הכולל שליט"א און די רבנית ד"ר רון, די מנהיגים פון דער פערדעראציע און פון דער קהילה, ווי אויך משה לעווין, דער דירעקטאר פון אייראפעאישן ביראָ ווען דזשאניע, געקומען צום טיש וואס איז גע-ווען געברייט אין לאקאל פון טעמפל, פאר די יידן וואס האבן נישט די מעגלעכקייט אפצו-רעכטן עס סדר אין זייער היים. אין א געוועזען סדר אין זייער היים, ווייל די קהילה איז אויך זייער היים. דערנאך איז דער ארויף אויפן טשאָ, און גרויסן זאל פון דער ביבליאטעק, וואס איז דאס מאל אויך פראוואנדלט געווארן פאר אפ-ריכטן א סדר. אזוי אויך די לאקאל, וואו ס'ע-

אן אפריקאנישער שבת רעדט אן אלט-העברעאיש

אז די יידן האבן געוואנדערט אין דער מדבר סבארא, אין טאלי און טשאד, אין אפריקע.

דער מחבר ברענגט א רי אויסדרוק פון דער באמבאראישער וועלטע זענען ענלעך צו עברית. ער נפיינט אויך אן ענלעכקייט אין פארשידענע נהגים, ווי למשל, פרוין הבן.

דער באמבאראישער, וואס ציילט איצט צוויי מיליאן נפשות און איז טיילווייז א טולומענישער, איז אומפלקט געווארן צום ערשטן מאל אין פונפונטן יארהונדערט. אינמיטן אידעלבערג נעמט אן די מעגלעכקייט, אז א טייל בני ישראל, וואס זענען ארויס פון מצרים, זענען געבליבן אין אפריקע און אזוי איז אנטשטאנען דער אמאליקער שייכות צווישן העברעאיש און באמבאראישער.

דער שבת באמבארא, וואס וואוינט אין טאלי, אפריקע, רעדט אן אמאליקן העברעאיש. זאל דער אנטדעקונג איז געקומען דער ישראליקער אינזשניער יוסף אידעלבערג, וואס איז געווען אין שליחות אין טאלי און האָט זיך ספעציאליזירט אין דערלערנען די שפראך פון דעם שבת.

וועגן דעם צוזאמענהאנג צווישן דער אפ-ריקאנישער שפראך און העברעאיש שרייבט אידעלבערג אין זיין בוך, "באמבארא".

אין צוזאמענהאנג מיטן פארעפנטלעכן דאָס בוך איז פאָרעקומען אין תל-אביב א פרע-הָס אויסגעדרוקט ביי מיינונג, אז די נישט פון די צוואנציג טעטער אין אפריקע, וואס ווערן דערמאנט אין תנ"ך, וואס גע-פינט זיך אויפן וואונדער-וועג וואס די בני ישראל האבן אדורכגעמאכט ווען זיי זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים, זענען א באווייז,

אין דער יידישער וועלט

יידן ווערט מען געוואָר א דער יידישער קיבוץ פון פאראייניקטע שטאט אין גנע וואקסן בחשן דעם יאָר 1973 מיט 55,000 מיטגלידער, דערגרייכנדיק די צאָל פון 6,115 מייליאן.

א ביבליאָגראַפיש ווערק

אין פאראנע פרוואוס-פארויז איז דערשינען דאָס בוך פון בערנארד בלוטענראַן און-טעווי סיסל, "ביבליאָגראַפיש פון די פראַנ-צויזישע יידן". דאָס איז א קאָמפּלעקטע-בי-בליאָגראַפיש פון אלע ווערק וואָס זענען דערשינען ביו היינט אויף דער טעמע.

א יוביליי

דער לאַנדאָנער פּערלס-יאָר-שריפט "דוּוואַיש קארטערלי" איז געוואָרן 20 יאָר זינט איר דערשיינונג. מיט דער געלעגנהייט איז דער-שינוט א יוביליי-נומער פון 242 זייטן. אין נומער זענען באהאנדלט פראָבלעמען פון זשיסטיע, ליטעראַטור, רעליגיע און שפראַך. די ארטיקלען זענען נעמענען פון קאָמפּע-טענטע פּערזענלעכקייטן פון דער יידישער קולטור.

א העברעאישע מאָנאָגראַפיש וועגן סענעקא

אין פאראנע טוס-ביאליק פון ירושלים איז דערשינען דאָס בוך פון נתן שפירל "סענעקא—דער טענעס און זיין ווערק". דאָס איז די ערשטע מאָנאָגראַפישע אין העברעאיש וועגן רומישן פילאָזאָף סענעקא.

געשטאַרבן נפתלי בן-מנחם

דער שרייבער און פארשער ר' נפתלי בן-מנחם, דירעקטאר פון העברעאישן ביבליאָגראַפישן אינסטיטוט פון ירושלים איז געשטאַרבן פלוצלינג, באַתן אפּאָלאַטן א יצונג אין אינסטיטוט, אין עלטער פון 63 יאָר.

בן-מנחם איז געבוירן אין יאָר 1911 אין מאַ-יאָר 1935. ער האָט פארעמלעכט א ריי ביכער מיט וועלכע ער האָט זיך קונה'ש געווען. ער האָט געשריבען אפּ אפּאָפּולערע סאָרטן פון ירושלים, סביב, סאטמער און באיא מארע.

יידיש — אויף דער חיפהער אַניווערסיטעט

אונטער דער אָנפירונג פון ד"ר ל. פראַגער האָט זיך דערפֿאַנג א יידישע קאָנסולטע אין חיפהער אַניווערסיטעט. אַחוץ דער דיזאַן-טישער טעטיקייט צו לערנען די יידישע שפראַך האָט דער קאָלעקטיוו פון דער קאָ-סערווע, מיט דער מיטאַרבעט פון סטאַטישן עטאַגראַפישן מוזיי, זיך פאַרענטלאָנג צו פאַרשן די יידישע קולטור און פאַלקלאָר.

דער יידישער קיבוץ אין די פאראייניקטע שטאטן

פון די דאטן וואָס זענען פארעפנטלעכט גע-וואָרן אין יאָר-בוך פון די אַמעריקאַנישע

ריגירט פון ג. גאטעסקו, האט אויסגעפירט די טראדיציאנעלע פסחדיקע שירים. ס'האבן זיך בא-טייליקט די מנהיגים פון דער קהילה, בראש מיט ד"ר שמעון קויפמאן.

אין טימישארא איז דער בעל-מסדר גע-ווען הרב ד"ר ערנסט ניימאן. ס'האבן זיך בא-טייליקט די קורסאנטן פון דער תלמוד תורה, איינגעלעכטוואלן, אנגעזעענע פערזענלעכקייטן פון דער קהילה.

אין אראד האט אפגעראכטן דעם סדר, רבי ב. לערנער. אחוץ דעם קאלעקטיוו פון דער וואס איז ארגאניזירט געווארן אין כשרן רעס-טארא, איז ארגאניזירט געווארן א סדר אין מושב'קנים פון דער היגער קהילה.

אין באטשא איז אן ארגאניזירט זאל פון כשרן רעסטאראן, איז ארגאניזירט געווארן א קאלע-קטיוו פון דער ארגאניזירט הולכן שוחט ר' ישראל מאסקאוויטש.

אין דאראהאי איז דער סדר אפגעראכטן געווארן דורכן שוחט רבי פינחס וואסערמאן. די אנפירערשאפט פון דער קהילה האט זיך ספעציעל באמיט און אויך אין מושב קנים זאל אפגע-ראכטן ווערן דער סדר.

אין גאלאץ איז דער בעל מסדר געווען דער שוחט רבי שמואל בוטנאר.

קאלעקטיווע סדרים זענען אפגעראכטן געווא-רן אין די כשרע רעסטאראנען פון די קהילות אין די שטעט: קלוזש, אראדעא, באקעאו, ווי אויך אין די קהילות פון ראמאן, סיביו, סאטמ-מארע און באיא מארע.

אין די קהילות איבערן לאנד

די באריכטן וואס זענען אנגעקומען אין דער רעדאקציע דערציילן אז דער יום-טוב איז גע-פירט געווארן לויט דער טראדיציע און אין דער זעלבער שטימונג אין אלע קהילות איבערן לאנד.

אין אסאטענען ארגאניזירט געווארן קא-לעקטיווע סדרים אין זאל פון רעסטאראן. די תלמוד תורה קורסאנטן, צוגעגרייט דורכן שוחט ר' שלמה דויבער, האבן ארויסגעוויזן זיי-ערע קעטענישן און דער הגדה. דער כאָר די-

די איינדרוקן פון א פריינט

א באזונדער ארט איז רעזערווירט פאר דער קהילה פון בוקארעשט. ס'זענען באשריבן די רעאלאזירונגען פון אס דער קהלה. די גרעסט אין לאנד. דער סאכר דערמאנט די 16 טיילן. די מקוה, די הברה ש"ס, די תלמוד תורה, דער כאר, בקיצור ווי ער דריקט זיך אויס: "ס'זענען דא פאראן אלע טראדיציאנעלע יידישע מוסדות". דער מחבר פארציילט אז אין בוקארעשט איז עטקיט זינט 25 יאר דאס איינציקע יידיש מלוכה פארעמט אין דער העלט.

באזונדערס איז דער גאס באאיינדרוקט גע' ווארן פון דער עטיקייט פון סאציאלער-הילף פון דער געזעלשאפט. די גרויסע צאל קנים — פרייב'ער — ווי אויך דער הויכער פראצענט אלמנות, און יתומים וואס זענען געבליבן אלס רעזולטאט פונעם פאסיסטן רעזשים בעת דער העלט-מלחמה, האבן געשטעלט רעזעסט געזעלשאפטלעכע פראבלעמען.

די מנהיגים האבן זיך געשעלט פאר א ציל צו שאפן א קאדע, אין העלפן ס'זאלן פאר' זאגן ווערן די אלע מענטשן. צו דעם צוועק איז געשאפן געווארן אין ראם פון דער קהילה א ספעציעלער אפטייל. זינט מערער יארן האט זיך פעדעראציע אליין מיט אירע אנגעגען מילטען זיך אפגעגעבן מיט דער סאציאלער הילף. אין די לעצטע יארן ווערט די עטיקייט אנטוויקלט מיט דער הילף פון דערווייט. אן ער 7,000 פערזאן באקומען יעדן חודש געלד-שטיצע. זעקס מאל אין יאר, געוויינטלעך אויף די יומטובים באקומען אס די מענטשן, צוזאמען מיט אנדערע רע 4,000. א צוגאב-הילף פון צוגעטיילט הילף לעדן. ערב ווינטער ווערט זיי צוגעטיילט הילף אז זיי זאלן האבן פארהייצונג, מלבושים און שיכאורג. למשל, אין האראסט 1973 זענען פאר' טיילט געווארן קליידונג פאר 10,000 פערזאן.

ווייטער איז באשריבן די עטיקייט פון דער מעדיצינישער הילף, דאס כשרע רעסטאראן פון בוקארעשט (וואו ס'סען עטלעך 800 פערזאן) און פון די אנדערע 9 שטעט, די מושיב-קנים א. א.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

דער מחבר ענדיקט זיין רעפארטאזש מיט די מסקנות: "די יידן פון רומעניע האבן די פולע עטענדיקע מעגלעכקייטן זיך אויסצולעבן רעס-פעקטיווי די גייסטע יידישע ווערטן און טראדיציעס".

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

דער מחבר ענדיקט זיין רעפארטאזש מיט די מסקנות: "די יידן פון רומעניע האבן די פולע עטענדיקע מעגלעכקייטן זיך אויסצולעבן רעס-פעקטיווי די גייסטע יידישע ווערטן און טראדיציעס".

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

דער מחבר ענדיקט זיין רעפארטאזש מיט די מסקנות: "די יידן פון רומעניע האבן די פולע עטענדיקע מעגלעכקייטן זיך אויסצולעבן רעס-פעקטיווי די גייסטע יידישע ווערטן און טראדיציעס".

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

דער מחבר ענדיקט זיין רעפארטאזש מיט די מסקנות: "די יידן פון רומעניע האבן די פולע עטענדיקע מעגלעכקייטן זיך אויסצולעבן רעס-פעקטיווי די גייסטע יידישע ווערטן און טראדיציעס".

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

דער מחבר ענדיקט זיין רעפארטאזש מיט די מסקנות: "די יידן פון רומעניע האבן די פולע עטענדיקע מעגלעכקייטן זיך אויסצולעבן רעס-פעקטיווי די גייסטע יידישע ווערטן און טראדיציעס".

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

ווי מיר האבן שוין איבערגעגעבן. איז אונזער קיבוץ באזוכט געווארן דא נישט לאנג פון מאיר וואגנער, א מובליצוסט פון דער שווייץ קארעס פאנדענט פון דער ישראלישער סאנצייטונג "הצופה". פון "אונדזער ווארט" פון פאריז. הא' בנידיק געפילן פון שצענג, פריינטשאפט און ערונג לגבי רומעניע און לגבי אונדזער יידישן קיבוץ, האט דער גאסט מולשענדיק אויסגע' ניצט די גייט וואס ער האט דא פארבראכט כדי זיך צו באקענען מיט וואס מען אספעקטן פון אונדזער עטיקייט. ער האט באזוכט טיילן און קולטוראיינסטיטוציעס פון דער הויפטשטאט, ער האט באזוכט קהילות פון דער בוקאלינע און טראנסילוואניע. צווייפאטלענדיק, ווי ס'ווייזט זיך ארויס, א ריז און וואריאנט מאטעריאל. טייל פון זיינע ריזען איינדרוקן זענען ביז איצט פארעפנטלעכט געווארן אין ישראל "אורע" לייטישע האַנדלעך פון ציריך, אין דער טאג צייטונג "אונדזער ווארט" פון פאריז און אין "הצופה" פון הלאביר. איצט איז דערשינען אויף א גאנצער זייט אין "יידישע רונדשטיין" פון באועל ייזן רעפארטאזש אונטערן טיטל "רומעניע נייע יידן, א דור פון נאך דער מלחמה". דער עטקייט אין באגלייט מיט פאטאגראפיעס פונעם לעבן פון אונדזערע קהילות.

שוין ביים אנהיים סטריכט אונטער דער מחבר די פרויהייט צו דעהאלטן זייער רעליגיעזע קולטורעלע טראדיציעס, פון העלכער ס'געניסן די יידן פון רומעניע. אס ווי ער דריקט זיך אויס: "די רומענישע געזעצן גיבן יעדן יוד' גער, פון סיי העלכער רעליגיע, ראַקט צי גא' צינאליטיעט, די זעלבע רעכטן. אויך די יידן געניסן פון דער גלייכבארעקטיקונג, זיי זענען נישט קיין קרבנות פון דיסקרימינאציע".

ס'ווערט אונטערגעשטראכן דער פאקט אז די פעדעראציע איז אנטעקענט מצד דער מלוכה און אונטער דער אנטירעשאפט פונעם רב הכולל דער רוון אנטוויקלט זי א ריכע רעליגיעזע קולטורעלע, סאציאלע עטיקייט.

ווי אן אויפגעקומענער אנטערוואטאר, לאַזט נישט ארויס דער שוואכע אונטערצושטרייכן די גוטע באציאונגען וואס הערשן צווישן אלע קולטן אין רומעניע: "דער יידישער קיבוץ האט גוטע באציאונגען מיט דער ארטאדאקסישער קירך, ווי אויך מיט די איבעריקע קירכעס פון לאנד. אויך למשל, מיט דער געלעגנהייט פונעם פיערן דעם זעכטיקסטן געבורטס-טאג פון ד'ר רוון, האט דער פאטריארך פון דער רומענישער ארטאדאקסישער קירך וויסניגאן זיך באשיליקט, צוזאמען מיט די אנדערע מנהיגים פון די קולטן, אין די פיערטיגע וואס זענען פארגעקומען אין בוקארעשטער כאראל-טעמפל".

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

ניואטארישן גייסט. דעריבער פארצייענען מיר מיטן געפיל פון העכסטער צומירנדיקייט אז אויך היינט איז די מעדעראציע אריבער מיט דער-פאלג אס דעם עקזאמען.

צוה, מעהימער אין קולטור פון דער פסח האָבן זיך געפונען אין די קהילות צו דער צייט און אין א געניגנדיקער קוואליטעט. פון גענעראל סטראטאריאט פון דער מעדעראציע איז אונדז מיטגעטריט געווארן אז ס'זענען פארטיילט גע' ווארן 170,000 קילא צעות און ס'איז נישט גע' פון קיין איין פאל, וואו די כשרע שפייזן של פסח זאלן געווען נישט אַנקומען צו דער צייט. דאס הייסט אז ס'איז נישט פאראן קיין איין ישוב, ווי קיין און וויס עס זאל נישט זיין. אפילו וואו ס'זעט זיך איינציקע יידישע צייט-פסח — איז געווען אונדז און אנדערע שפייזן של פסח.

אין דער הויפטשטאט האבן פונקציאנירט זעקס צענטערן, וואו ס'האט פארטיילט מצות, איבער אל איז געהען נוס ארגאניזירט אז די קהילה מיטגלידער זאלן אויסערינגט ווערן געבן און הפסלעך. איבעראל האָט זיך געהערט נאָר דאנק' זאָנגען.

אין יעדן היי, אין יעדער נשמה...

זאל די פסחה פון יומטוב אריינדרנגען אין יעדער יידישער היים און אין יעדער נשמה! אס די ברכה פונעם פסחאויס לכבוד פסח פון רב הכולל פונעם יידישן דער לייטפאסטור פון די צוגרייטונגען. אין אפטייל פון דער סא' ציאלער הילף ביי דער מעדעראציע איז די בא' ערונג געווען גרעסער ווי אלע מאל, אין די בירגער פון דער גאס דימיטריע לאקאווא האט מען געארבעט יעדן טאג פיל שעה העכערן פראגראם כדי צו פארזיכערן דאס ארויסגיין די פסח-הילף פאר די העלכער 10,000 יידן וואס געניסן פון דער הילף, אנדערע... יידן וואס א גאנץ יאר זענען זיי נישט אנגעווען נאך טא' טעריעלע שטיצע פון דער מעדעראציע, האבן אויך באקומען א ספעציעלע הילף, אין געלט און כשרע שפייזן, כדי צו האבן מיט וואס צו שפיען דעם יומטוב כהילה.

צופעליק בין איך געווען אין קאבינעט פון רב הכולל שליט"א, ווען איינער פון זיינע נא' גענט מיטארבעטער האט באקומען די אויפגאבע צו באזוכן די יידן וואס געפינען זיך אין שפי' טאל אדער אין מושב' וקנים כדי זיי איבערצאל געבן נעבן דעם "מועדים לשמחה"! אויך א פער קל שפייזן כשר של פסח! "איר זאלט אירך נישט באזוכן אויך די אינסטיטוציעס פון ארום דער הויפטשטאט, האט דער רב הכולל אנגעזאגט, קיינער זאל נישט פארגעסן ווערן!" די זעלבע רעקאמאנדירונגען זענען געמאכט געווארן אויך פאר די קהילות איבערן לאנד, במרע די גרע' סערע צווישן זיי, און דעם אומאניטטישן גייסט און אין אמתדיק הייזשן גייסט, זענען גע' מאכט געווארן די צוגרייטונגען.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

הגדה של פסח די כראניק פון יצאת מצרים... מיטן זעלבן איינער און מיטן זעלבן ריטואל. ווי אונדזערע עלטערן און זענען געווען פארן מיר אויך היינטער גע' די סטריקעס. פונקט ווי זיי, האבן מיר איבער' זעלבע די אונדזערעלעכע נשים פון וועלכע מיר צוגענומען שטעלע די עפאפיש פון באפארי צוגענומען שטעלע פאר אונדז די טע בעלעלעך און מיר האבן אין זיי געלייגט מיט פארשטענדעניש און סענסיביליטעט פון הינצוגעבן מענטשן, האבנדיק דאס געטיל אז מ'וועט אלס נוסח פון דער הגדה ליינען מיר ארויס נישט באדייטלעך... הייל אויף די הג' זיך נאך זאגט אונדז אן: בכל דור ודור... אין יעדן דור איז יעדער איינער מחויב זיך צו בא' טראכטן ווי גלייך ער אליין וואלט ארויס פון מעדעראציע פארשקלאמאנג, ווען מיר זאלן זיך באגרייבן בלויז מיט דער ווארענא פסח, דער הג' ווי האלט שוין געווען גענוג פאר אונדז כדי וויאזויסוין, אין איר לעבעדיקער אקטוא' טעט.

אבער דאס איז נישט אלץ, אמת, דאס זאגן די הגדה איז איינע פון די הויפטשטאטעס, אבער נישט דער איינציקער אין דער שרייבער פון פסח, כדי צו שפיען אס דעם דאויקן יומטוב אז וויסטיק אזוי פיל און אזוי פיל זאכן. דער' זעט אין לעבן פון יעדער יידישער טשכחה, ווי אין יעדער קהילה.

אס זענען אזוי פיל פאסישן וואס באוועגן זעהן, אז איינער מיר לייגן אוועק די הגדה אין אונדזער כויליאטעק ביז איבערצאפן פסח, זאלן מיר גענוג א פאסט קריסטוס, א קורצע נאטיק זען אופן וויאזוי ס'איז געשיינט געווארן אין אונדזערע קהילות דער פסח השליד.

פסח אימפראוויזירט מען נישט...

למיר אנהויבן אזוי ווי ס'הייבט אן די הגדה: בה שמחה... מיט וואס כאראקטעריזירט זיך דער היינציקער פסח? צו אלעם ערשט מיט אן איינאם פונעם לוח: דאס פסח איז ערב פסח זענען שבת, דאס הייסט אז שבת-הגדול איז גע' ווען אויך טריפסעה, דאס איז א העלעטער צו גא' — דאס לעצטע מאל איז דאס געפאלן און 1961, און ביזן יאר 2000 וועט זיך דאס איבער' הויבן בלויז מאל (אין 1971, 1981 און 1994).

אס איז גורם אז יעדער רעליגיעזער ייד זאל זיך באקענען מיט די דינים און מנהגים וואס זענען ספעציעלע דעם דאזיקן צופאל, דער' פאר זענען געקומען צו הילף פאר אלע אונדזערע קהילות די איניציאטיוו פון אונדזער רב הכולל שליט"א צו פארענטלעכן אין אונדזער היינציקן נעמער פון אונדזער "איטעריש" רע' ספעציעלע דינים און מנהגים, כדי יעדער רע' יידישער ייד זאל וויסן וויאזוי זיך נוהג צו זיין.

אבער די צוגרייטונגען האבן זיך אנגעהויבן פיל שריע, ווייל, ווי ס'איז באוואוסט, פסח אימפראוויזירט מען נישט, דער יומטוב דארף גענוגרייט ווערן זארגעליט, ווער געדענקט נישט וואס פאר א זארגן און פראבלעמען ס'האט געשטימט, מיט פיל וואס פאר יומטוב, יעדן יידישן תינוך און יעדער קהילה? אזעט, לייזן זיך די פראבלעמען ווי פון זיך, און דאס צוליב פאר ארגאניזאציעס באטיאונג, ספעציעלע פלאן ייזונג, פון דער מעדעראציע פון די יידישע קהילות, ווייל יעדער קאן זיך פארשטעלן אז די צו פארזיכערן מיט אלעם נויטיק אויף פסח — אז דאס פארן גאנצן יידישן קיבוץ פון לאנד — קענעט פיל ארבעט און א יסודותדיקן ארגא' פערעם.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט כאר וואס פירט אויס יידישע שירים, און צום סוף, א בילד פונעם רב הכולל שליט"א בעת ער איז מתפלל.

די פאטאגראפיעס ווייזן דאס בוקארעשטער כאראל-טעמפל, אן אספעקט פון א הונדערט-יער רינג. וואו ס'זעט זיך דער יוגנט

